

Sisekaitseakadeemia
politsei- ja piirivalvekolledž

Kairiin Märtson

**ELEKTROONILISE SIGARETI KASUTAMINE ALAEALISTE
POOLT PÕLVA MAAKONNAS**

Lõputöö

Juhendaja: Kaisa Kajo, MA

Tallinn 2023

ANNOTATSIOON

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPU- VÕI MAGISTRITÖÖ ANNOTATSIOON

Kolledž/instituut: politsei- ja piirivalvekolledž	Kaitsmise kuu ja aasta: juuni 2023
Töö pealkiri eesti keeles: elektroonilise sigareti kasutamine alaealiste poolt Põlva maakonnas	
Töö pealkiri võõrkeeles: the use of an electronic cigarette by minors in Põlva county	
<p>Lühikokkuvõte: lõputöö on kirjutatud eesti keeles ja sisaldab inglise keelset kokkuvõtet. Töö maht koos lisadega on 52. Lõputöös on kasutatud kokku 54 allikat.</p> <p>Lõputöö eesmärk on välja selgitada, võimalused elektrooniliste sigarettide tarbimise vähendamiseks Põlva maakonna koolide 13-18 aastaste alaealiste poolt ja teha ettepanekuid alaealiste poolt elektroonilise sigareti tarbimise ennetamiseks. Töös on uurimisprobleem püstitatud küsimusena: kuidas vähendada elektrooniliste sigarettide tarbimist 13-18 aastaste Põlva maakonna koolide õpilaste seas? Uurimisprobleemi lahendamiseks püstitati neli uurimisküsimust. Lõputöö koosneb kahest osast, teoreetilisest ja metoodilisest osast. Teoreetiline osa koosneb kolmest alapeatükist, mis annavad ülevaate siseriiklike ja rahvusvaheliste uuringute põhjal tubakatoodete ja elektrooniliste sigarettide olemusest ja kahjulikkusest, tarbimise põhjustest, hoiakutest ning ennetusmeetmetest. Teises peatükis kirjeldatakse empiirilise uuringu metoodikat, analüüsitakse küsitluse tulemusi ning tehakse uurimuse tulemuste põhjal järeldused ja ettepanekud. Lõputöös kasutatakse uurimismeetodina kvantitatiivset empiirilist uuringut.</p> <p>Teoreetilise ja metoodika osa põhjal tehti järeldused ja ettepanekud alaealiste poolt elektrooniliste sigarettide tarvitamise ennetamiseks ja vähendamiseks Põlva maakonna koolide 13-18 aastaste õpilaste näitel.</p>	
Võtmesõnad: elektrooniline sigaret, alaealised	
Võõrkeelsed võtmesõnad: electronic cigarette, minors	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
Töö autor: Kairiin Märtsen	
Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Olen nõus oma lõputöö avaldamisega elektroonilises keskkonnas.	
Allkiri: (allkirjastatud digitaalselt)	Kommentaar (soovi korral)
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Kaisa Kajo	Allkiri: (allkirjastatud digitaalselt)
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor/instituudi juhataja: Kristian Jaani	Allkiri: (allkirjastatud digitaalselt)

SISUKORD

ANNOTATSIOON	2
SISSEJUHATUS.....	4
1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	7
1.1. Alaealiste suitsetamise olemus ja põhjused.....	7
1.2. Elektroonilise sigareti olemus ja kättesaadavus	10
1.3. Ennetusmeetmed alaealiste poolt elektroonilise sigareti tarbimise vähendamiseks ning tõkestamiseks.....	12
2. EMPIILINE OSA	17
2.1. Uuringu meetodika, protsess ja valim	17
2.2. Uuringu tulemused	19
2.3. Järeldused ja ettepanekud	29
KOKKUVÕTE.....	36
SUMMARY	38
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU.....	40
TABELITE JA JOONISTE LOETELU.....	46
Lisa 1. Ankeetküsitlus.....	47

SISSEJUHATUS

Elektroonilise sigareti kasutamine alaealiste poolt on Eestis seadusega keelatud, kuid see on kasvav trend ja aktuaalne ka meedias. Näiteks kajastati 16.11.2022 saates Pealtnägija alaealiste poolt elektroonilise sigarettide massilist kasutamist koolides (ETV, 2022). Eestis pole uuritud, kuidas ennetada alaealiste poolt elektroonilise sigareti kasutamist, kuid autori arvates on see vajalik, kuna see on eelkõige tervisele kahjulik ning seadusega vastuolus.

Lõputöö teema **aktuaalsuse** saab välja tuua arengukavade ja uuringute põhjal, kuna elektroonilise sigareti kasutamine on populaarne noorte seas. Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030 alusel on üks kriminaalpoliitika eesmärkidest noorte õigusrikkumiste ennetamine (Justiitsministeerium, lk 5). Dokumendis on kirjeldatud eesmärgid, kuidas ennetada alaealiste õigusrikkumisi. Nendeks on ennetustöö haridusasutustes, mis annavad noortele esmased oskused ja väärtused, et käituda õiguskuulekalt ning kasutada karistussüsteemivälised lahendusi (Justiitsministeerium, lk 5). Noortevaldkonna arengukava 2021–2035 alusel on noortevaldkonna eesmärgiks toetada riskikäitumiste põhjuste väljaselgitamist ja riskistaatusesse sattumise ennetamist kvaliteetsete noorsootöö teenuste ja turva- ning tugivõrgustiku tagamise läbi (Haridus- ja Teadusministeerium, lk 22).

Siseriiklikest uuringutest Tervise Arengu Instituudi 2020. aasta uuringu põhjal on 54% 15-16 aastastest noortest enda sõnul proovinud elektroonilisi sigarette vähemalt korra elu jooksul ning 18% suitsetas elektroonilisi sigarette peaaegu iga päev (Vorobjov & Tamson, 2020, lk 17).

Euroopa koolinoorte alkoholi, tubaka ja narkootikumide tarvitamise uuringu tulemusena selgus, et tavasigarette on suitsetanud vähemalt korra elu jooksul keskmiselt 41% kõikidest vastanutest ning Eestis 48% vastanutest. Vähemalt korra elus oli elektroonilist sigaretti tarvitanud keskmiselt 40% vastanutest ning Eesti koolinoortest 54%. Viimasel kuul oli tarvitanud elektroonilisi sigarette sarnaselt kogu uuringu keskmisele ka Eestis 14% küsitutest. (Kender & Vorobjov, 2022, lk 406-409)

Eestis läbi viidud uuringu põhjal saavad elektroonilisi sigarette alaealised peamiselt oma sõpradelt, edasimüüjatelt, kelleltki teiselt või ise ostes. Ligi kolmandik 14-15 aastasest vastanutest ostab ise elektroonilisi sigarette tanklast, poest või kioskist. (Kivistik, *et.al.*, 2023, lk 43-44) Seega on nende uuringute alusel elektroonilise sigareti kasutamine populaarne.

Lõputöö teema on **uudne**, sest varasemalt pole uuritud kuidas ennetatakse elektroonilise sigareti kasutamist alaealiste poolt. Sarnasel teemal on kirjutatud kaks lõputööd. Miil (2014) keskendub alaealistele keelatud tubakatootega toimimise viisidele ja Jentson (2012) alaealiste poolt tubakatoodete kasutamise rikkumise mõjutamise viisidele.

Rahvusvahelised uuringud tõestavad, et elektrooniliste sigarettide tarvitamine alaealiste seas on tõusnud. Näiteks Ameerika Ühendriikides (edaspidi ka USA) kasutas 2012 elektroonilist sigaretti 3% alaealisest ning 2019 aastal 28% (Epstein, *et.al.*, 2021, p. 1225) ning alates 2014 aastast on elektroonilised sigarettid kõige kasutatavamad tubakatooted USAs (Lin, *et.al.*, 2022, p. 1). USAs läbiviidud uuringus selgus, et aastatel 2011-2015 suurenes elektroonilise sigareti kasutamine USA keskkooli õpilaste seas 1,5%-lt 24,1%-ni (Tilburg, *et.al.*, 2017, pp. 38-39). Samuti 2018. aastal Kanadas ja USAs tehtud uuringus selgus, et 16-19 aastaste noorte seas on elektroonilise sigareti kasutamine suurenenud Kanadas viis ja USAs kuus protsendipunkti (Fortier, *et.al.*, 2020, p. 97).

USAs läbi viidud keskkooliealiste uuring tuvastas kolm peamist põhjust, miks noored tarvitavad elektroonilisi sigarette. Peamiseks põhjuseks nimetati maitse ja meelelahutus, teiseks eksperimenteerimine ning kolmandaks sigareti asendamine elektroonilise sigaretiga. Saksamaal läbi viidud uuringus selgus, et enamik 14-19 aastastest noortest tarvitavad elektroonilisi sigarette uudishimust, tubakatarvitamisest loobumiseks ja tubakatarvitamise täiendamiseks. (Becker, *et.al.*, 2021, p. 454)

Töös on **uurimisprobleem** püstitatud küsimusena: kuidas vähendada elektrooniliste sigarettide tarbimist 13-18 aastaste Põlva maakonna koolide õpilaste seas?

Uurimisprobleemi lahendamiseks püstitati neli **uurimisküsimust**:

1. Millised on 13-18-aastaste Põlva maakonna alaealiste elektrooniliste sigarettide tarbimise põhjused?
2. Millised on 13-18-aastaste Põlva maakonna alaealiste elektroonilistele sigarettidele ligipääsu võimalused?
3. Millised on 13-18-aastaste Põlva maakonna alaealiste elektrooniliste sigarettide tarbimise hoiakud?
4. Millised ennetusmeetmed aitavad ennetada elektrooniliste sigarettide tarbimist 13-18-aastaste Põlva maakonna alaealiste poolt?

Lõputöö **eesmärk** on välja selgitada, võimalused elektrooniliste sigarettide tarbimise vähendamiseks Põlva maakonna koolide 13-18 aastaste alaealiste poolt ja teha ettepanekuid alaealiste poolt elektroonilise sigareti tarbimise ennetamiseks.

Eesmärgi täitmiseks püstitati järgmised **uurimisülesanded**:

1. Analüüsida alaealiste poolt elektroonilise sigareti kasutamise ja ennetamise teoreetilisi lähtekohti, et süstematiseerida erinevaid uurimusi ja seisukohta.
2. Analüüsida küsitluse tulemusi, et selgitada välja, millised on alaealiste kogemused, hoiakud elektroonilise sigareti tarbimise osas.
3. Teooria ja empiirilise uuringu tulemuste alusel teha järeldused ja ettepanekud, kuidas ennetada alaealiste poolt elektroonilise sigareti kasutamist.

Lõputöö eesmärgi täitmiseks viiakse läbi kvantitatiivne empiiriline uuring, kuna antud meetod rõhutab, et teadmised põhinevad kogetul (Hirsjärvi, *et al.*, 2007, lk 130). Kvantitatiivse uuringu eesmärgiks on tegeliku elu kirjeldamine, tõsiasiade leidmine ning väljatoomine ja põhjaliku arusaama omandamine inimeste käitumisest ja selle esinemise põhjustest (Hirsjärvi, *et al.*, 2004, lk 152; Sekaran & Bougie, 2010 ref Khalid, *et al.*, 2012, p. 16).

Andmekogumismeetodina kasutatakse ankeetküsitlust 13-18 aastaste alaealiste seas, sest eesmärgiks on teada saada miks inimesed teatud viisil käituvad või mõtlevad (Ponto, 2015, p. 169). Valimiks on kõikne valim, mis tähendab, et valim ei erine populatsioonist palju (Õunapuu, 2012). Ankeetküsitlus viiakse läbi Põlva maakonnas, kus on 16 kooli (Põlva vald, 2022; Räpina vald; Kanepi vald).

Töö koosneb kahest põhipeatükist. Esimene, teoreetiline peatükk, annab ülevaate siseriiklike ja rahvusvaheliste uuringute põhjal tubakatoodete ja elektrooniliste sigarettide olemusest ja kahjulikkusest, tarbimise põhjustest, hoiakutest ning ennetusmeetmetest. Teises peatükis kirjeldatakse empiirilise uuringu meetodikat, analüüsitakse küsitluse tulemusi ning tehakse uurimuse tulemuste põhjal järeldused ja ettepanekud.

1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Esimeses peatükis on kirjeldatud tubakatoodete ja elektrooniliste sigarettide olemust ja kahjulikkust, hoiakuid ja tarbimise põhjuseid ning ennetusmeetmeid. Antud peatükis mõeldakse tubakatoodete all enamasti sigarette.

1.1. Alaealiste suitsetamise olemus ja põhjused

Tubakatoodete tarvitamine on probleem kogu maailmas. Seda näitavad mitmed uuringud üle maailma. Šveitsis ja Saksamaal suitsetab umbes 30% täiskasvanud elanikkonnast (Jakob, *et al.*, 2022, p 1). Indias tarvitab tubakatooteid 275 miljonit inimest, kellest 206 miljonit tarvitab suitsuvaba tubakatoodet ja 111 miljonit suitsetatavat tubakatoodet. 2014. aastal oli 60% India surmadest seotud tubakatoodete tarvitamisega (Chellaiyan, *et al.*, 2022, pp. 2965-2966). Austraalia suitsetajate hulk kasvas 2019. aastal 1,5%-lt 2016. aastal 3,2%-ni. Suurbritannias kasvas elektroonilise sigareti kasutajate osakaal 6.3%-st 2020. aastal 7.1%-ni 2021. aastal. (Selamoglu, *et al.*, 2022, p. 2)

Tubakatoodete kasutamine on peamine ennetatav haigestumise ja suremuse põhjus maailmas. Tubakatoodete tarvitamine põhjustas eelmisel sajandil umbes 100 miljonit surmajuhtumit maailmas. (Shariful Islam, *et al.*, 2022, p 345) Indias läbiviidud uuringu põhjal teadsid 45% vastanutest, et suitsetamine võib põhjustada kopsuvähki. 6,5% teadis, et suitsetamine võib põhjustada hingamisteede probleeme ja ka surma (Chellaiyan, *et al.*, 2022, pp. 2966). Lõuna-Indias läbi viidud uuringu alusel teadis 84% tubakatoodete tarvitajatest, et suitsetamine võib põhjustada vähki, 6% teadsid, et see võib põhjustada hingamisteede probleeme ning 10% vastanutest teadsid, et tubakatoodete tarvitamine võib põhjustada südameprobleeme (Sagar & Gupta, 2020, p. 181).

Kanadas ja Havail läbiviidud uuringus leiti, et elektroonilise sigareti kasutamine ja suitsetamine suurendavad astmase haigestumise tõenäosust. Ameerika Ühendriikides analüüsitud andmete põhjal selgus, et praegustel elektroonilise sigareti kasutajatel on suurem tõenäosus haigestuda hingamisteede haigustesse, milleks võivad olla krooniline bronhiit ja astma, võrreldes mittersuitsetajatega. Elektroonilist sigaretti ja sigaretti koos tarvitajatel on veel suurem tõenäosus haigestuda hingamisteede haigustesse. Teine analüüs näitas aga vastupidist toimet,

sigareti suitsetajate tõenäosus haigestuda hingamisteede haigustesse oli suurem kui ülejäänud valimil. Kokkupuude elektroonilise sigareti aerosooli sissehingamisel põhjustab rakusurma ja DNA kahjustusi võrreldes töötlemata rakkudega. Leiti, et elektroonilise sigareti kasutajatel langes immuunsüsteemi kaitsevõime. (Wills, *et al.*, 2021, pp. 3-9) Vastuolulised uuringud näitavad, et elektroonilised sigaretid on veel liiga uued tooted, et nende põhjal saaks teha järeldusi tervisele pikaajalise kahjulikkuse osas võrreldes teiste tubakatoodetega.

Elektroonise sigareti pikaajalist mõju tervisele pole veel teada, kuid uuringute alusel on elektroonilistel sigarettidel oluline mõju nii hingamiselunditele, kardiovaskulaarsüsteemidele kui ka maksale, neerudele ja närvisüsteemile. Elektroonilise sigareti tarvitamine võib põhjustada kopsudes oksüdatiivset stressi ning põletikku, kuna sisse hingatavas auras on liigne kogus metalli. (Bostan & Dilektaşlı, 2022, p. 374)

Elektroonilises sigarettis olev e-vedelik sisaldab tihti nikotiini, mille kõrvalmõjud võivad olla oksendamise, iivelduse ja pearingluse (Callahan-Lyon, 2014, pp. ii36). Uuringute tulemustes on täheldatud, et nikotiin põhjustab ka DNA kahjustusi ning pikaajalisi ägedaid toimeid elunditele, rakkude paljunemisele ning kogu keha rakkude kontrollimisele (Chaturvedi, *et al.*, 2015, p. 25). Peamised füsioloogilised mõjud elektroonilise sigareti tarvitamisel on suu ja kurgu ärritus ning kuiv köha, mis vähenevad pikema aegsel kasutamisel, väheneb väljahingatava lämmastikdioksiidi tase ning suureneb hingamistakistus (Callahan-Lyon, 2014, pp. ii36-ii37).

Suitsetamine on alaealiste seas populaarne tegevus nii Euroopas kui ka mujal maailmas. Euroopa koolinoorte alkoholi, tubaka ja narkootikumide tarvitamise uuringus (ESPAD) osalesid Eesti ja 35 Euroopa riigi ligi 10000 15-16 aastast kooliõpilast. Uuringu tulemusena selgus, et tavasigarette on suitsetanud vähemalt korra elu jooksul keskmiselt 41% kõikidest vastanutest ning Eestis 48% vastanutest. Viimasel kuul oli tavasigarette suitsetanud sarnaselt kogu uuringu keskmisele ka Eestis 20% vastanutest. Vähemalt korra elus oli elektroonilist sigaretti tarvitanud keskmiselt 40% vastanutest ning Eesti koolinoortest 54%. Viimasel kuul oli tarvitanud elektroonilisi sigarette sarnaselt kogu uuringu keskmisele ka Eestis 14% küsitutest. (Kender & Vorobjov, 2022, lk 406-409)

Indas läbiviidud uuringu alusel tekib noores eas suitsetamise harjumus, millest on keeruline lahti saada nikotiinisõltuvuse tõttu. Suitsetamine on tingitud eakaaslaste survest, stressist, meelelahutusest ning uudishimust. Noorena alustatud harjumust jätkatakse tihti ka täiskasvanu

ees. (Chellaiyan, *et al.*, 2022, p. 2966) USAs läbi viidud keskkooliealiste uuring tuvastas kolm peamist põhjust, miks noored tarvitavad elektroonilisi sigarette. Peamiseks põhjuseks nimetati maitse ja meelelahutus (63%), teiseks eksperimenteerimine (29%) ning kolmandaks sigareti asendamine elektroonilise sigaretiga (7%). Saksamaal läbi viidud uuringus selgus, et enamik 14-19 aastasest noortest tarvitavad elektroonilisi sigarette uudishimust (73,1%), tubakatarvitamisest loobumiseks (14,9%) ja tubakatarvitamise täiendamiseks (7,5%). (Becker, *et al.*, 2021, p. 454)

Jaapanis 2018. aastal läbiviidud uuringu põhjal leiti, et noored tarvitavad elektroonilisi sigarette maitse tõttu (59,6%), kuna sõbrad ka tarvitavad (59,6%) ja huvi tõttu elektroonilise sigareti vastu (51,9%). Sigareti tarvitajate peamised põhjused elektroonilise sigareti kasutamiseks olid vähendada sigareti tarvitamist (17,1%) ja proovida tubakatoodetest loobuda (15,3%). (Okawa, *et al.*, 2019, p. 42)

Suitsetamisega kaasnevad erinevad hoiakud, mis erinevad riigiti. Läbi viidud uuringute põhjal on oluline, kas antud riigis on elektrooniline sigaret lubatud või mitte. Californias läbi viidud uuringus, mis hõlmas 9-12 klassi õpilasi, kelle keskmine vanus oli 16, selgus, et 40% osalejatest uskus, et elektroonilised sigaretid on kasulikud suitsetamisest loobumiseks, 43,13% arvas, et elektroonilised sigaretid on ohutumad sigarettidest, 19,05% osalejatest uskus, et elektroonilised sigaretid sisaldavad vett. Üldiselt arvasid osalejad, et elektroonilise sigareti kasutamine on vastuvõetav ning seda nii sise- kui ka välitingimustes. (Sapru, *et al.*, 2020, p. 1523) Hong Kongis, kus on elektroonilise sigareti tarvitamine keelatud, viidi läbi uuring noortega, kes ei ole tarvitanud elektroonilist sigaretti. Uuringu tulemusena selgus, et 76,3% on negatiivne suhtumine elektroonilistesse sigarettidesse ning 69,1% olid kindlad, et elektroonilise sigareti kasutamine kahjustab tervist. 50 % vastanutest tajus, et tubakafirmad panevad noori tarvitama elektroonilisi sigarette läbi reklaami. (Wang, *et al.*, 2021, pp. 2174-2176)

Uuringute põhjal saab öelda, et tubakatoodete tarvitamine on probleem kogu maailmas, nii täiskasvanute kui alaealiste seas. Tubakatooted on tervisele kahjulikud suurendades tõenäosust haigestuda hingamisteede haigustesse. Uuringute põhjal selgub, et elektroonilised sigaretid on tervisele kahjulikud, kuid kas kahjulikumad kui sigaretid ei saa järeldada, kuna uuringud on vastuolulised. Alaealised tarvitavad elektroonilist sigaretti peamiselt maitse, meelelahutuse ja stressi tõttu. Hoiakud ja teadmised elektroonilise sigareti kasutamise kohta erinesid riigiti.

Riigis, kus elektrooniline sigaret on lubatud arvati, et selle tarvitamine on vastuvõetav, vastupidiselt riigile, kus antud toode pole lubatud.

1.2. Elektroonilise sigareti olemus ja kättesaadavus

Tubakatoode tubaka seaduse § 3 alusel on täielikult või osaliselt tubakast valmistatud toode, mis on mõeldud suitsetamiseks, närimiseks või ninna tõmbamiseks. Suitsetavateks tubakatoodeks on sigaret, sigarillo ja sigar ning suitsuvaba tubakatoode on närimis- ja nuuskubakas. Uudne tubakatoode on tubakatoode, mis turule viidud hiljem kui 19.05.2019, kuid ei ole sigaret, sigar, sigarillo, piibutubakas, vesipiibutubakas, närimistubakas, nuuskubakas, isekeeratav suitsetamistubakas ega suukaudseks kasutamiseks mõeldud tubakas. Tubakaseadus § 27 alusel on alaealistel keelatud suitsetamine, tubakatoote ja sellega sarnaselt kasutatava toote tarvitamine, suitsetamisruumis viibimine. (Tubakaseadus, 2005)

Elektrooniline sigaret, tuntud ka kui e-sigaret, loodi 2003 aastal Hiina apteekri poolt, et aidata sigareti sõltlastel loobuda suitsetamisest. Elektrooniline sigaret on elektrooniline vahend, mis kuumutab seadmes oleva keemilise segu, mida nimetatakse e-vedelikuks. Keemilise segu aur, mis sisaldab tihti nikotiini, propüleenglükooli, glütseriini ning lõhna- ja maitseaineid, liigub läbi elektroonilise sigareti kasutaja hingamisteedesse. (Alhajj, *et.al.*, 2022, p. 2)

Indias läbi viidud uuringu alusel on üritanud 27,4% vastanutest loobuda suitsetamisest üks kuni kolm korda ning 21% vastanutest on üritanud suitsetamisest loobuda üle kolme korra (Chellaiyan, *et al.*, 2022, p. 2966). Teaduskirjandusest selgub, et suitsetamisest on võimalik loobuda kas abi saades või tervishoiutöötajad ja ravimeid kasutamata. Suurem edukus suitsetamisest loobumisel on abi kasutades. (Čivljak, *et al.*, 2015, p. 804) Suitsetajad, kes soovivad loobuda, kuid on sõltuvuses nikotiinist, saavad kasutada suitsetamisest loobumiseks abivahendeid, näiteks nikotiini asendusravi, mis on ohutud ja tõhusad, kuid suitsetajaid võib takistada asendusravi kasutamine, kui ravi maksab rohkem kui sigaretid. (Jakob, *et.al.*, 2022, p. 1) Taanis läbi viidud uuringu alusel tarvitavad elektroonilisi sigarete 15,3% vastanutest tubakatoodest loobumise eesmärgil (Okawa, *et.al.*, 2019, p. 42).

USAs läbi viidud uuringu alusel põhiliseks tarvitamise põhjuseks noorte seas on maitse (Hammond, *et.al.*, 2022, p. 1014). Eestis läbiviidud uuringu põhjal eelistavad ka Eesti õpilased magusa maitsega tooteid (Kivistik, *et.al.*, 2023, lk 4-5). Noorte seas elektrooniliste sigarettide kasutamise vähendamiseks rakendatakse üha rohkem piiranguid e-vedelike maitsetele. 2020. aasta veebruaris kehtestati riiklikud piirangud e-vedelike maitsetele, välja arvatud tubakas ja

mentool. Ameerika Ühendriikides, Kanadas ja Suurbritannias viidi läbi uuring, et teada saada, kas muude maitsete peale tubakas ja mentool kasutamine vähenes peale piirangute kehtestamist suuremal määral võrreldes Kanada ja Suurbritanniaga, kus riiklikud piirangud puuduvad. Valimiks oli 9512 16-19 aastast USA, Kanada ja Suurbritannia noort, kes tarvitasid e-sigaretti regulaarselt. Uuringu tulemusena ei vähenenud USAs noorte seas maitsetega e-vedelike tarvitamine vaid suurenes ühekordselt kasutatavate seadmete tarvitamine, mille kasutamine pole reguleeritud. (Hammond, *et.al.*, 2022, pp. 1014-1022)

Eestis on seadusega reguleeritud elektroonilise sigareti koostis. Tubakaseadus § 8¹ alusel ei tohi nikotiini sisaldav vedelik sisaldada nikotiini üle 20mg/ml, vitamiine või muid lisaaineid, mis võivad luua mulje tervislikumast tootest, kofeiini, tauriini ja muid stimulaatoreid, lisaaineid, mis annavad värvust aurule, inimesele tervisele ohtlike aineid ning maitse- ja lõhnaaineid, välja arvatud tubakas ja mentool. (Tubakaseadus, 2005)

Türgis vähenes suitsetajate arv aastatel 2008-2012 53%-lt 32,8%-le, mis oli tingitud tubakatoodete tarvitamise piiramise poliitika ja riikliku tegevuskava rakendamisest ning tubakaaktsiisi tõstmisest 66%-ni jaehinnast. 2008. aastal rakendati õigusakte, mis keelasid tubakatoodete reklaamid ning avalikes siseruumides suitsetamise selleks mitteettenähtud kohas. Sellest hoolimata taastus 2016. aastaks 2008. aasta suitsetajate hulk. (Summers, *et al.*, 2022, pp. 6-14)

USA ülikoolis läbiviidud uuringu alusel 42% tubakatooteid tarbivatest üliõpilasest kasutab tubakatoodet eest tasumiseks ülikooli deebetkaarti, mis on mõeldud õpingutega seotud ostudeks ja elamiskulude eest tasumiseks. Üliõpilased, kes ostsid tubakatooteid ülikooli deebetkaardiga tarvitasid tõenäolisemalt ja rohkem tubakatooteid, kuid need üliõpilased, kes kasutasid ostu sooritamiseks muid meetodeid. Ülikoolid võimaldavad üliõpilastel alustada, jätkata või tarvitada rohkem tubakatooteid kui muidu tänu mugavale maksesüsteemile. (Lazev, *et al.*, 2012, pp. 60-61)

Reklaamid ning meedia mõjutab inimeste arvamust ning hoiakuid. USAs läbi viidud uuringud selgus, et kaks kolmandikku osalejatest näeb elektroonilise sigaretiga seotud reklaame kauplustes ja bensiinijaamades ning kümnendik muudest meediaallikatest. Nähtud reklaamid mõjutasid mitte kunagi suitsetajate hoiakuid nende edasistes otsustes elektroonilise sigaretti mitte kasutama hakata. Reklaamid võivad olla negatiivse sisuga, kuid suurem kokkupuude tekitab huvi proovida elektroonilist sigaretti ning selle tulemusena võib tekkida sõltuvus.

(Brown & Allison, 2020, pp. 812-823) USAs läbiviidud uuringu põhjal seostati, et tubakatoodete vastast reklaami näinud teavad suurema tõenäosusega suitsetamise kahjulikkusest tervisele kui reklaame mitte näinud isikud (Mills & Wiesen, 2021, p. 501).

Elektroonilise sigareti kasutamine alaealiste poolt on keelatud. Uuringud näitavad, et kehtestades riiklike piiranguid e-vedelike maitsele, et takistada elektroonilise sigareti kasutamist, väheneb elektrooniliste sigarettide tarvitamine kuid suureneb alternatiivsete variantide kasutamine. Eestis on reguleeritud nii elektrooniliste sigarettide kasutamine alaealiste poolt kui ka elektroonilise vedeliku koostis, et kaitsta tervist võimalikult palju. Reklaamide ja meedia mõju inimestele on pigem ennetava sisuga, kui kättesaadavust piirav, kuna meedia kaudu saavad inimesed teada kahjulikest mõjudest ning neil on valik, kas tarvitada edasi tubakatooteid või katkestada tarbimine.

1.3. Ennetusmeetmed alaealiste poolt elektroonilise sigareti tarbimise vähendamiseks ning tõkestamiseks

Siseministeriumi eestvedamisel valmis 2020. aastal Eesti valdkondadeülese ennetuse kontseptsioon, mis on suunatud eelkõige otsuselangetajatele ning poliitikakujundajatele ning annab teaduspõhised juhised ennetusvaldkonnas otsuste tegemiseks (Siseministerium, 2021a). Ennetuse kontseptsioon on loodud, et ennetada erinevate valdkondadega seotud ennetust, milleks on näiteks õigusrikkumised, uimastite tarvitamine, ülekaal, vaimse tervise häired ja koolist puudumine. Ennetusse on vaja kaasata erinevad osapooled, kuna ennetustöö pole tõhus vaid ühe osapoollega. (Siseministerium, 2021b, lk 1) Valdkonnaülese ennetuse põhimõtete kokkuleppe alusel on ennetuse peamiseks sihtrühmaks lapsed ja noored, kuna tõhus ennetustöö kandub kaasa ka täiskasvanuikka. Laste ja noorte puhul tuleb arvestada nende individuaalseid vajadusi ja ümbritsevat keskkonda ning sellest tulenevaid tegureid, mis suurendavad riskikäitumist. Ennetuses on oluline pöörata tähelepanu sekkumistele, mis toovad noori ümbritsevasse keskkonda muutusi. (Siseministerium, 2021c, lk 1-2)

Tervise Arengu Instituudi andmetel on oluline roll ennetustööl laste- ja noortesõbraliku keskkonna kujundamine. Ennetus keskkonnas jaguneb perepõhiseks ennetuseks, kooli- ja töökohapõhiseks ennetuseks, meediapõhiseks ennetuseks ja kogukonnapõhiseks ennetuseks. Perepõhine ennetus hõlmab lastevanematele suunatud sisu, mis õpetab näiteks kuidas lapse soove ja vajadusi märgata ja neile reageerida, kuidas kiindumust ja empaatiat välja näidata ja

millised on lapse arenguetapid. Lastele suunatud sisu õpetab näiteks kuidas toime tulla emotsioonidega ja probleemidega, kaasinimese austamist ja suhete loomist ning tõhusaid suhtlusviise. Kooli- ja töökohapõhine ennetus on oluline, kuna koolis veedab noor palju aega ning seal saab ennetusmeetmeid kasutada kõikide noortega. Koolipõhises ennetuses on oluline järjepidev tegevus, aktiivõppemeetodid, rühmatööd ja erinevate osapoolte, kelleks võivad olla õpilased, õpetajad ja lapsevanemad, kaasamine. Ennetus töökohas jaguneb neljaks. Need saavad olla universaalne ennetus, valikuline ennetus, näidustatud ennetus ja ravi/tööle naasmine/tagasilanguse ennetus. Meediapõhine ennetus on kasulik, kuna kampaania saab suunata ja ajastada kindlatele sihtrühmadele, see on meelelahutuslik, kujundab hoiakuid ja kampaania jõuab paljudeni. Meediapõhine ennetus peab olema läbimõeldud ning veenev, et ei tekiks olukorda, kus sihtrühm mõistab kampaaniat valesti. Kogukonnapõhine ennetus põhineb ühtekuuluvustundel, usaldusel ja mitmeosalisel sekkumisel, mis hõlmab endas mitmeid eelnevalt mainitud ennetusmeetmeid korraga. (Tervise Arengu Instituut, 2020, lk 65-102)

Eestis aitab riiklikul tasemel ennetusele kaasa tubakaseaduses reguleeritud tubakatoote pakendile esitatavad nõuded. Tubakaseadus §-de 11 ja 12 alusel ei tohi tubakatoote pakend sarnaneda toidukauba või kosmeetikatoote omaga ning pakend ei tohi tarbijat sisu suhtes eksitada. Tubakatoote pakendi märgistus ei tohi reklaamida ega soodustada tubakatoote tarbimist, luua eksliku muljet tooteomaduste, eralduvate ainete, terviseriskide, positiivsete mõjude ja keskkonnaalaste eeliste kohta ning sisaldada soodustust pakkuvaid kuponge. Tubakatoote pakenditele trükitakse tubakatoote liik, mark, tükiarv, tootjapartii tähistus ja terviseohu hoiatused. Tubakaseadus § 13 alusel jagunevad terviseohu hoiatused üldhoiatusteks, milleks on „Suitsetamine tapab – loobu kohe“, lisateabeks, „Tubakasuits sisaldab üle 70 teadaolevalt vähki tekitava aine“ ja ühendhoiatusteks. Ühendhoiatused võivad olla näiteks „Suitsetamine põhjustab suu- ja kurguvähki“, „Suitsetamine rikub kopse“, „Loobu juba täna – jää ellu oma lähedaste heaks“ ja „Suitsetamine põhjustab ajurabandust ja invaliidsust“. (Tubakaseadus, 2005)

Tervise Arengu Instituut ja Haridus- ja Teadusministeerium on väljatöötanud abistava materjali koolidele elektrooniliste sigarettide tarvitamise pidurdamiseks ja ennetamiseks, mille alusel on oluline panustada pikaajaliselt koolikeskkonna kujundamisse, uimastiennetusse, sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arendamisse ja sõltuvusainete juhtumistega tegelemisse lapse arengut toetavalt. Koolikeskkonna ja -kliima kujundamisel on tähtis sõlmida ja kõikidele osapooltele teatavaks teha selged kokkulepped, mis aitavad kooliperel mõista, mis on lubatud ning kuidas lahendatakse olukorrad, kus käitutakse valesti. Karistamise asemel on oluline pakkuda noorele

abi ning jõuda tarvitamise põhjuseni. Uimastiennetuse ja sotsiaal-emotsionaalsete oskuste arendamisega peaks tegelema nii õppekavapõhiselt kui ka õppekavaväliselt. Noortele peab andma tõest informatsiooni, kuid vältida tuleb materjale, mis võiksid kasvatada huvi sõltuvusainete vastu. Juhtumistega tegelemise juures ei piisa tihti ainult kooli poolsest toest, vaid noor tuleb suunata näiteks pereterapeudi või lastekaitsepspecialisti poole. (Haridus- ja Teadusministeerium ja Tervise Arengu Instituut, 2022, lk 5-12)

Teaduskirjanduse alusel on oluline noori harida, kuidas enda jaoks parimaid otsuseid teha. Suitsetamisest ennetamise ja loobumise programme on vaja pidevalt muuta ja kohendada, kuna turule jõuab uusi tooteid, näiteks elektroonilised sigaretid. Elektroonilise sigareti ja tubakatoodete õppeprogramme ja ennetust peaks käsitlema eraldi, kuna elektroonilised sigaretid on noorte jaoks uus ja sigaretist erinev toode, mistõttu ei tajuta, et nende mõju tervisele on mõlema toote tarvitamise korral kahjulik. Tõhusad ennetusprogrammid hõlmavad informatiivset ja käitumuslikku sekkumist, mille eesmärk on elektroonilise sigareti kasutamise vähendamine. Ennetusprogrammid peaksid käsitlema põhjuseid, miks tarbitakse elektroonilisi sigarette, mis on sõltuvus ning kuidas mõjutab turundus noorte otsuseid. Koolis toimuv ennetustöö peab olema pikaajaline ning järjepidev arendades noortes ka teisi oskusi, näiteks oskust keelduda. (Liu, *et al.*, 2020, pp. 521-523)

Eestis läbi viidud uuringus leiti seos töökohaga rahulolu ja elektroonilise sigareti tarvitamise vahel. Küsitluses osalenud elektroonilise sigareti tarvitajad olid keskmiselt oma töökohaga vähem rahul kui küsitluses osalenud mitte tarvitajad. Õpilaste seas leiti samuti seos tubaka- ja nikotiinitoodete tarvitamise ja koolis käimise meeldimise vahel. Neile, kellele meeldib koolis käia tarvitavad igapäevaselt tooteid 3% ja kunagi pole proovinud 82% vastanutest. Nende seas, kellele ei meeldi koolis käia tarvitavad igapäevaselt 16% ja kunagi pole tarvitanud 53% vastanud õpilastest. Soomes läbi viidud uuringu põhjal tarvitavad elektroonilisi sigarette suurema tõenäosusega halva õppeedukusega õpilased, kes tarvitavad lisaks ka tubakatooteid, alkoholi või energiajooke. Uuringus leiti seos ka rühmaspordi ja tubaka- ja nikotiinitoodete tarbimise vahel. Suurem tõenäosus on tarbida antud tooteid noormeestel, kes tegelevad rühmaspordiga, milleks võib olla näiteks jalgpall või jäähoki. (Kivistik, *et al.*, 2023, lk 20-21) Läbi viidud uuringu põhjal saab järeldada, et seos keskkonna ning tubakatoodete tarvitamise vahel on tugev ning suurem tõenäosus on tubakatooteid tarvitada seltskonnas.

USAs viidi läbi pilootprojekt elektroonilise sigaretti ennetustegevuseks. Projekti käigus läbisid 12 Texase algkooli õpilased neli töötuba. Ühe töötoa kestvus oli 25 minutit ning juhendajateks olid vanemad õpilased. Grupiarutelude kaudu õpiti, mida sisaldab elektrooniline sigaret,

millised on mõjud tervisele ning müügiea piirangud. Teiseks võrdlesid õpilased andmeid elektroonilise sigareti levimustest enda arvamusega, kui palju tarvitatakse elektroonilisi sigarette. Kolmandaks arutati elektroonilise sigareti kasutamise põhjuste ja motivatsiooni üle ning pakuti positiivseid alternatiivseid tegevusi elektroonilise sigareti tarvitamisele. Järgnevas töötubades õpiti, kuidas tarvitamise põhjused ja motivatsioon on seotud ümbritseva keskkonnaga ja analüüsiti elektroonilise sigareti reklaame ning kuidas keelduda ja hoiduda elektroonilisest sigaretist. Projekt osutus edukaks, kuna noortele õpetati noorte poolt eluks vajalike oskusi läbi aktiivsete tegevuste, mis aitas ka ennetada elektroonilise sigareti kasutamist. (Kelder *et al.*, 2020, pp. 222-226)

Hiinas uuriti sigaretipakenditel olevate graafiliste disainide mõju suitsetamisest loobumisele. Aasta jooksul plaanis 41,85% suitsetajatest loobuda tubakatoote tarvitamisest pakenditel olevate disainide tõttu. (Wang *et al.*, 2021, p. 9) Lõuna-Koreas uuriti graafiliste disainide mõju tubakatoodete pakenditel noorte suitsetamise ennetamiseks. 69,4% vastanutest oli kokku puutunud viimase 30 päeva jooksul graafiliste disainidega pakenditel. Praegused suitsetajad ja elektroonilise sigarettide tarvitajad puutusid graafiliste disainidega tõenäolisemalt kokku kui mittetarvitajad. Tõenäosus mõelda kahjustest tervisele, mis tekivad suitsetamise tagajärjel oli suurem mittersuitsetajate seas ning madalamates kooliastmetes, samuti nende seas, kes olid koolis saanud osaleda tubakatoodete kahulikkusega seotud loengus. Elektroonilise sigarettide tarvitajad mõtlesid vähem elektroonilise sigareti kahjulikust mõjust tervisele. Graafiliste disainidega kokku puutel suurenes mittersuitsetajate seas kavatsus mitte hakata tarvitama tubakatooteid. (Hwang & Cho, 2020, pp. 182-187)

Austraalias intervjueriti Lääne-Austraalia elanikke, et teada saada arusaamadest tubaka kontroll- ja ennetusmeetmetest. Hoiakud olid vastakad, kuid kokkuvõttes leiti, et kõige paremad ennetamis- ja kontrollmeetmed on tubakatoodete hinnatõus ning suitsetamisvabad alad. Tubakatoodete olulise hinnatõusu tõttu on intervjueritavad vähendanud tubakatoodete tarvitamist. Samas leitakse uusi võimalusi tubakatoodete ostmiseks, näiteks ostetakse odavamaid tubakatooteid või hoitakse mujalt kulusid kokku. Suitsetamisvabade alade levikuga vähenes ka tubakatoodete tarvitamine, sest toodi välja, et kuna pole võimalust avalikus kohas suitsetada, siis ei võeta kodust tubakatooteid kaasagi. Suitsetamisvabade alade negatiivseks küljeks toodi välja, et kes tahavad tubakatooteid tarvitada kolivad piirkonda, kus ei ole suitsetamisvabasid alasid. (Parnell, *et al.*, 2018, pp. 94-98)

Ennetus on oluline, et hoida ära noorte riskikäitumist, milleks võib olla näiteks tubakatoodete ja alkoholi tarvitamine, süütegude toime panemine või koolist puudumine. Ennetustöö juures

on oluline, et jälgitakse, milline on noort ümbritsev keskkond, näiteks kodu, kool, suhted pere ja sõpradega, sest see mõjutab noort kõige enam. Ennetusse peab kaasama erinevaid osapooli, kool, noored, lapsevanemad, vajadusel ka valdkonna spetsialistid, kuna ainult ühe osapoolega tööd tehes ei saavutata efektiivseid tulemusi. Uuringute põhjal võib öelda, et noortega peab tegelema hakkama varajases eas, õpetades neile oskusi, mis tulevad kasuks igas eluvaldkonnas ning seeläbi oskavad nad ka hinnata võimalike ohte ja mitte kaasa minna eakaaslaste negatiivsete valikutega. Nendeks oskusteks on näiteks keeldumisoskus, analüüsioskus ning teadmised erivaldkondadest, milleks võivad olla teadmised tubakatoodete ja alkoholi mõjust tervisele, turundusest ning seadustest ja piirangutest, mis neile kehtivad. Ennetamist peaks alustama noores eas, kuna siis on suurem tõenäosus, et veel ei tarvitata tubakatooteid ning seega on suurem tõenäosus, et ennetamise tagajärjel ei hakata tarvitama tubakatooteid. Ennetamiseks ja suitsetamisest loobumiseks on mitmetes riikides sigaretipakenditel disainid, mis näitavad tervisekahjustusi, mis võivad kaasneda suitsetamisega. Uuringute alusel on graafilised disainid toimiv ennetav meede.

2. EMPIILINE OSA

Teine peatükk annab ülevaate empiirilise uuringu metoodikast, valimist ja protsessist. Analüüsitakse läbi viidud küsitluse tulemusi, mille põhjal esitatakse järeldused ja ettepanekud vastavalt uurimisküsimustele.

2.1. Uuringu metoodika, protsess ja valim

Lõputöö raames viiakse läbi kvantitatiivne empiiriline uuring, mille eesmärk on välja selgitada alaealiste hoiakud elektroonilise sigareti tarvitamise osas. Kvantitatiivse uuringu eesmärgiks on tegeliku elu kirjeldamine, tõsiasjade leidmine ning väljatoomine ja põhjaliku arusaama omandamine inimeste käitumisest ja selle esinemise põhjustest (Hirsjärvi, *et al.*, 2004, lk 152; Sekaran & Bougie, 2010 ref Khalid, *et al.*, 2012, p. 16).

Andmekogumismeetodina kasutatakse ankeetküsitlus, sest sellega saab uurida inimeste hoiakuid, eelarvamusi, veendumusi ja käitumismotiive, kuna eesmärgiks on teada saada, miks inimesed teatud viisil käituvad (Kidron, 2007, lk 74; Ponto, 2015, p. 169). Ankeetküsitlus on anonüümne, kuna see soodustab tundliku teabe, milleks antud küsitluses on elektroonilise sigareti ebaseaduslik kasutamine, avalikustamist (Murdoch, *et al.*, 2014, pp. 91-93).

Küsitlus koosneb kolmest osast (vt lisa 1). Esimeses osas koguti informatsiooni isikuandmete kohta. Teises osas on küsimused, mis on seotud elektroonilise sigareti tarbimisega ning kolmandas osas on väited, et selgitada välja hoiakud. Esimeses ja teises osas on enamused küsimused valikvastustega, kuid vastajal on võimalik lisada reale „muu“ ka enda vastus. Kolmandas osas kasutatakse hoiakute hindamiseks Likerti skaalat, kuna Likerti skaala abil saab teada vastaja hinnangu, kui palju vastaja nõustub ja ei nõustu erinevate väidetega suhtumise kohta erinevatesse objektidesse, isikutesse või tegevustesse (Taherdoost, H., 2019, p. 162). Töös kasutatakse Likerti skaalat, mille vahemik on üks kuni seitse, kus üks on pole üldse nõus ja seitse nõustun täielikult. Vahemikku üks kuni seitse kasutatakse töös, kuna selle põhjal saab teha järeldused, kas õpilased nõustuvad täielikult väitega, nõustuvad, enamasti nõustuvad, ei nõustu ega nõustu, enamasti ei nõustu, ei nõustu või ei nõustu väitega üldse (Taherdoost, H., 2019, p. 163).

Valimiks on kõikne valim, kuna uuritakse populatsiooni kõiki objekte (Õunapuu, 2014, lk 142). Vastajad on 13-17 (kaasa arvatud) aastased Põlva maakonna kooli õpilased, kuna Vorobjov

ja Tamson (2020, lk 17) andmetel alustavad kõige rohkem alaealisi elektroonilise sigareti proovimist 13-15 aastasena. Ankeetküsitlus viiakse läbi Põlva maakonnas, mis jaguneb kolmeks vallaks. Kokku on Põlva maakonnas 16 kooli. Põlva vallas on 10 kooli, millest valimi moodustavad üheksa Põlva valla kooli õpilased, kuna ühes koolis õpivad 1.-5. klassi noored, kes pole valimisse sobivad vanuse tõttu. Küsitluses osalevad 9 Põlva valla kooli (Põlva vald, 2022), neli Räpina valla kooli (Räpina vald) ja kolm Kanepi valla kooli (Kanepi vald). Koolide nimed valdade järgi jaotusega on toodud tabelis 1.

Tabel 1. Põlva maakonna valimisse sobivad koolid valdade jaotusega (autori koostatud, 2023)

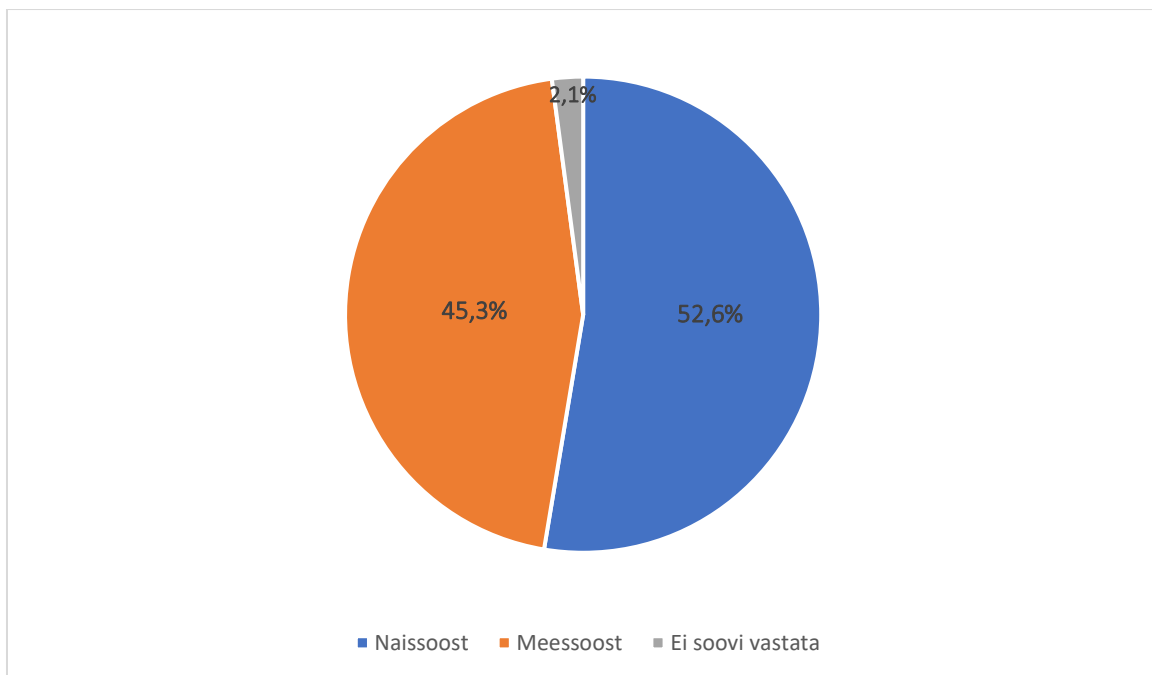
Põlva valla koolid	Räpina valla koolid	Kanepi valla koolid
Põlva Kool	Räpina Ühisgümnaasium	Kanepi Gümnaasium
Põlva Rooski Kool	Ruusa Põhikool	Krootuse Põhikool
Friedebert Tuglase nimeline Ahja Kool	Viluste Põhikool	Saverna Põhikool
Mooste Mõisakool	Mehikoorma Põhikool	
Kauksi Põhikool		
Vastse-Kuuste Kool		
Tilsi Põhikool		
Johannese Kool ja Lasteaed Rosmal		
Põlva Gümnaasium		

Ankeetküsitlus on koostatud interneti keskkonnas *Google Forms*. Küsitlus saadeti valimisse sobivatesse Põlva maakonna koolide üldmeiliaadressidele palvega edastada küsitlus nii 13-18 aastastele õpilastele kui ka nende vanematele, kuna lapsevanemal on õigus keelduda lapse osalemisest küsitluses. Ankeetküsimustiku vastused teisaldati Exceli tabelisse, mille alusel analüüsiti vastuseid ja tehti järeldusi.

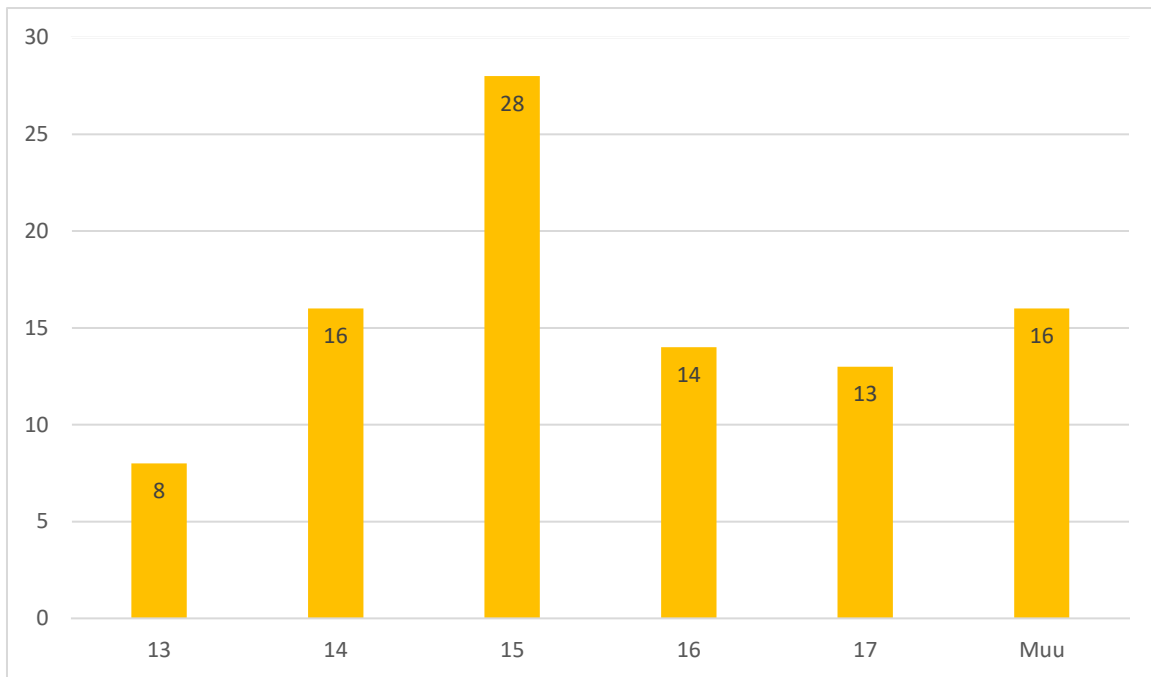
Andmeanalüüsimeetodina rakendatakse kirjeldavat statistikat, sest see annab võimaluse andmed organiseerida ja andmestikus sisalduvat informatsiooni esitada ülevaatlikult ja kompaktselt. Andmed visualiseeritakse graafikutes ja tabelites ning variatiivsust iseloomustatakse kirjeldavate statistikute kaudu. (Õunapuu, 2014, lk 184)

2.2. Uuringu tulemused

Kokku vastas küsimustikule ajavahemikul 13.03.2023-03.04.2023 95 Põlva maakonna koolide õpilast. Vastanutest 52,6% olid naised ja 45,3% mehed ning 2,1% ei soovinud sugu avaldada (vt joonis 1). Umbes kolmandik vastajatest (vt joonis 2) olid 15 aastased, järgnesid 14 aastased, 16 aastased, 17 aastased ning kõige vähem oli 13 aastaseid vastajaid. Vastasid ka 16 valimisse mitte sobiva vanusega õpilast, kes moodustasid 16,8% vastanutest, kellest pooled olid 18 aastased, veerand 12 aastased, 12,5% 19 aastased, 6,3% 21 aastased ja 6,3% 25 aastased. Valimisse mitte sobivate õpilaste vastused on eemaldatud vastustest ning neid ei kasutata analüüsimisel valimisse mitte sobimise tõttu. Töös analüüsitakse 79 õpilase vastuseid.

Joonis 1. Ankeetküsimustikule vastanute sooline jaotus (autori koostatud, 2023)

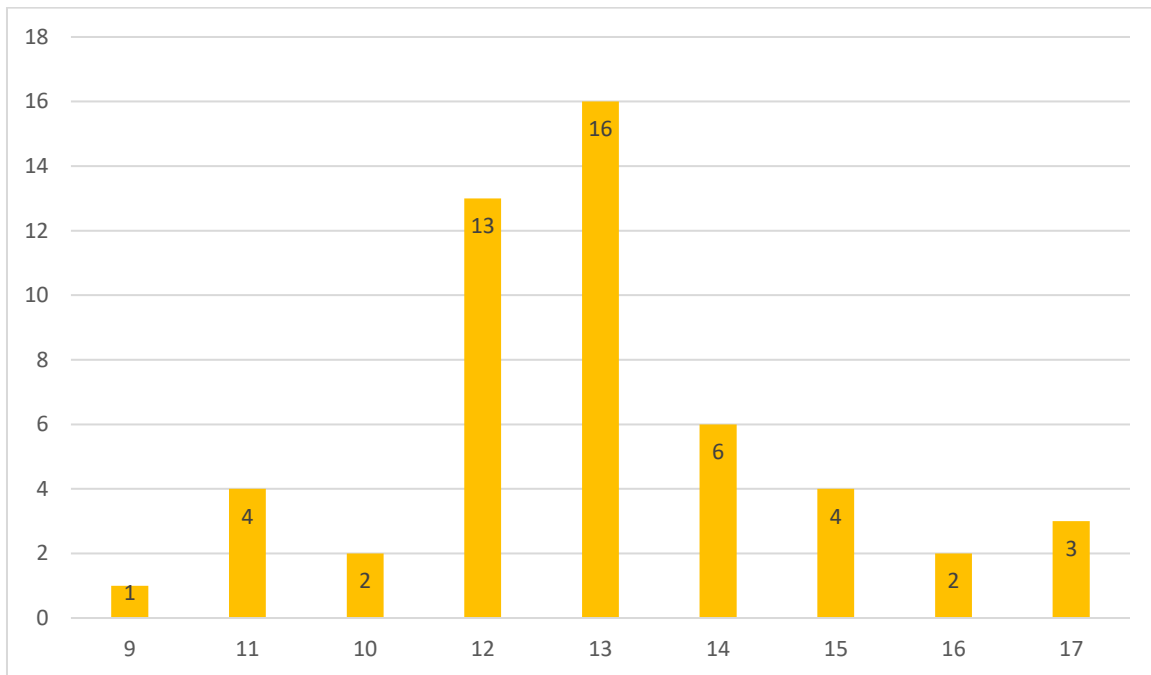
Joonis 2. Ankeetküsimustikule vastanute vanuseline jaotus (autori koostatud, 2023)

Kõige rohkem oli vastajaid Räpina Ühisgümnaasiumist (26,6%) järgnesid Kanepi Gümnaasium (24,1%), Tilsa Põhikool (22,8%), Põlva Kool (8,7%), Põlva Gümnaasium (7,6%), Mooste Mõisakool (3,8%), Johannese Kool ja Lasteaed Rosmal (2,5%), Friedebert Tuglase nimeline Ahja Kool (1,3%) ja Mehikoorma Põhikool (2,5%). Põlva Roosi Koolist, Vastse-Kuuste Koolist, Viluste Põhikoolist, Kauksi Põhikoolist, Krootuse Põhikoolist, Ruusa Põhikoolist ja Saverna Põhikoolist valimisse sobivaid vastanuid ei olnud.

Õpilastelt küsiti, kas nad teavad, mis on elektrooniline sigaret. Enamus vastajatest (96,2%) teavad, mis on elektrooniline sigaret, millest võib järeldada, et noorte jaoks pole elektrooniline sigaret tundmatu toode ning info selle kohta levib noorte seas juba varajases eas. Vaid kolm vastanut (3,8%), kellest kahe vanused oli 14 aastat ning ühe vanus 16 aastat, vastasid, et ei tea, mis on elektrooniline sigaret.

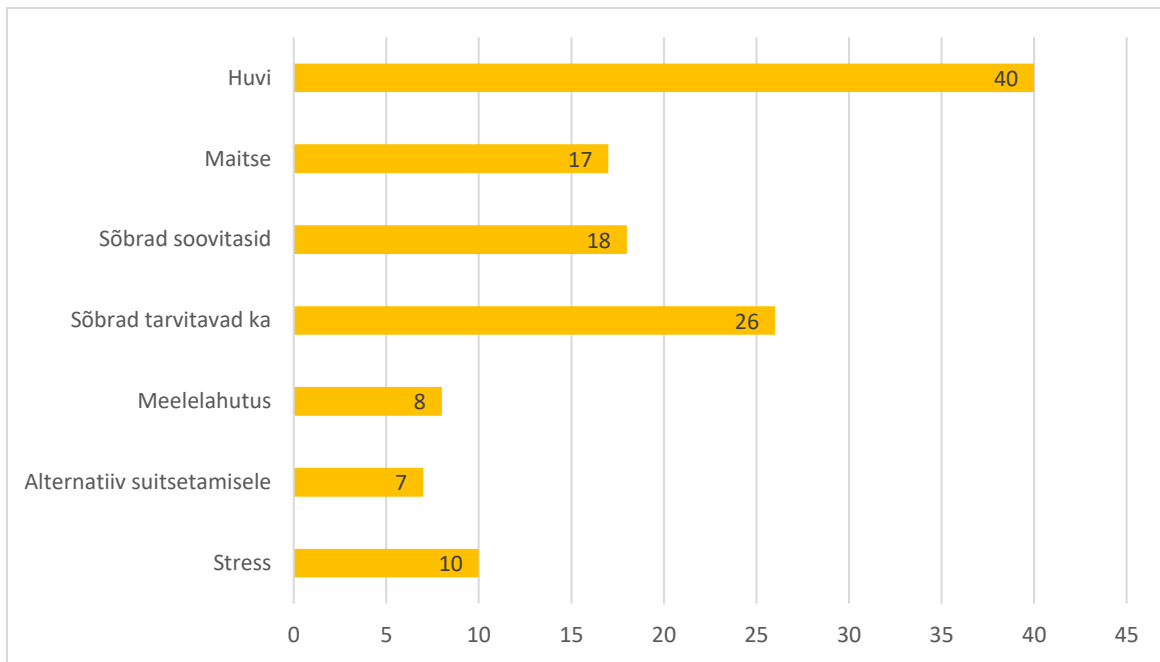
Vastanutest 53 õpilast ehk 67,1% on märkinud, et nad on proovinud elektroonilist sigaretti ja 26 õpilast ehk 32,9% ei ole kunagi proovinud. Umbes kolmandik (30,8%), kes vastasid, et pole proovinud elektroonilist sigaretti olid 14 aastased, 23,1% olid 16 aastased ning 15,4% olid 13 aastased, 15,4% 16 aastased ja 15,4% 17 aastased. Vastusest saab järeldada, et valimi igas vanuses õpilaste seas on neid, kes pole proovinud elektroonilisi sigarette erinevatel põhjustel.

Järgmisele kuuele küsimusele paluti vastata vaid neil, kes vastasid, et on proovinud elektroonilist sigaretti. Küsimusele kui vanalt proovisite esimest korda elektroonilist sigaretti vastas 51 õpilast (vt joonis 3). Kõige rohkem (31,4%) vastati, et esimest korda prooviti elektroonilist sigaretti 13 aastasena. Veerand vastanutest proovis elektroonilist sigaretti esimest korda 12 aastasena, millele järgnes 14 aastasena, 15 aastasena, 11 aastasena, 17 aastasena, 16 aastasena, 10 aastasena ning 9 aastasena proovimine.

Joonis 3. Esimest korda elektroonilise sigareti proovimise vanuseline jaotus (autori koostatud, 2023)

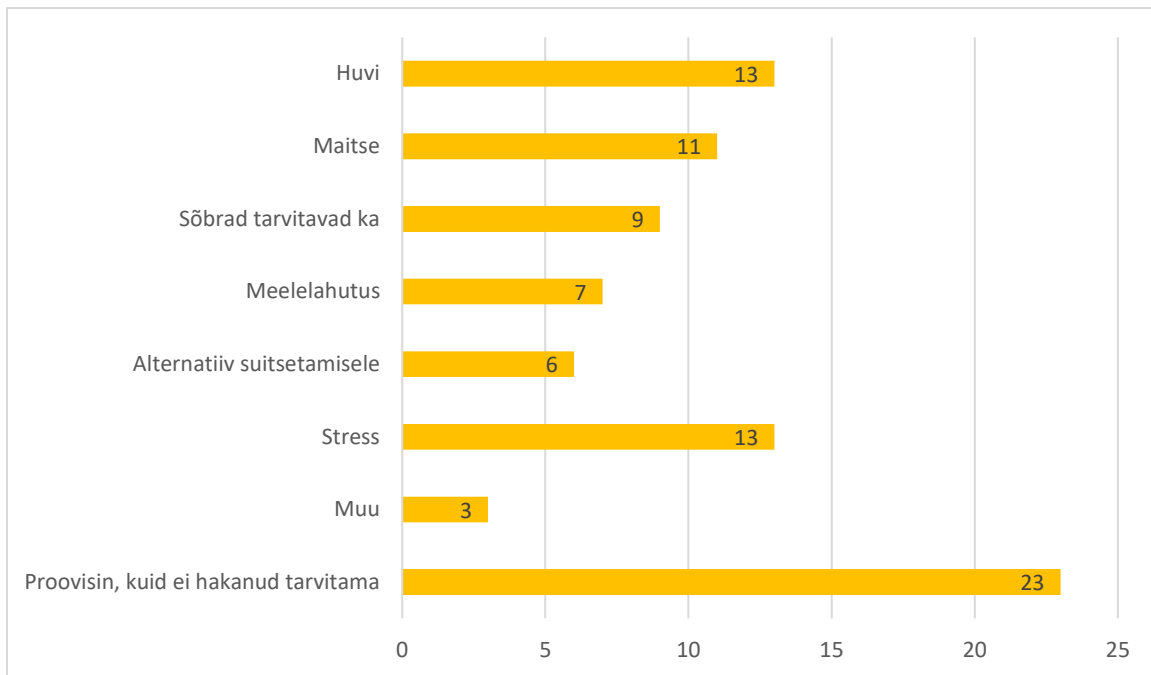
Järgmisena küsiti, mis põhjusel prooviti esimest korda elektroonilist sigaretti ning paluti valida kõik sobivad variandid. Variandid olid huvi, maitse, sõbrad soovitasid, sõbrad tarvitavad ka, meelelahutus, alternatiiv suitsetamisele (näiteks suitsetamisest loobumiseks), stress ning muu. Küsimusele vastas 51 õpilast (vt joonis 4). Esimest korda prooviti elektroonilist sigaretti kõige rohkem huvi pärast (78,4%), millele järgnesid sõprade poolt ka elektroonilise sigareti tarvitamine (51,0%), sõprade soovitusel proovimine (35,3%), maitse pärast proovimine (33,3%), stressi tõttu (19,6%), meelelahutus eesmärkidel (15,7%) ning alternatiiviks suitsetamisele (13,7%).

Joonis 4. Esmakordse elektroonilise sigareti proovimise põhjuste jaotus (autori koostatud, 2023)

Vastajatelt küsiti, miks nad tarvitavad elektroonilisi sigarete ja paluti valida kõik sobivad variandid. Valitavad vastusevariandid olid huvi, maitse, sõbrad tarvitavad ka, meelelahutus, alternatiiv suitsetamisele, stress, proovisin kuid ei hakanud tarvitama ning muu.

Küsimusele vastas 50 õpilast (vt joonis 5). Vastanutest 23 õpilast ehk 46% vastasid, et proovisid elektroonilist sigaretti, aga ei hakanud tarvitama. Järgnevad vastused analüüsiti 27 õpilase vastuste põhjal, kes pole vastanud, et nad proovisid, kuid ei hakanud tarvitama. Ligi pooled vastanutest tarvitavad elektroonilisi sigarete huvi pärast ning sama palju tarvitavad stressi tõttu, 40,7% tarvitavad maitse tõttu. Vastanutest kolmandik tarvitavad elektroonilist sigaretti, sest sõbrad tarvitavad ka, veerand tarvitavad meelelahutuse eesmärgil ja 22,2% alternatiiviks suitsetamisele. Kolm õpilast oli kirjutanud variandi „muu“ juurde, et tarvitavad kuna on sõltuvuses elektroonilisest sigaretist.

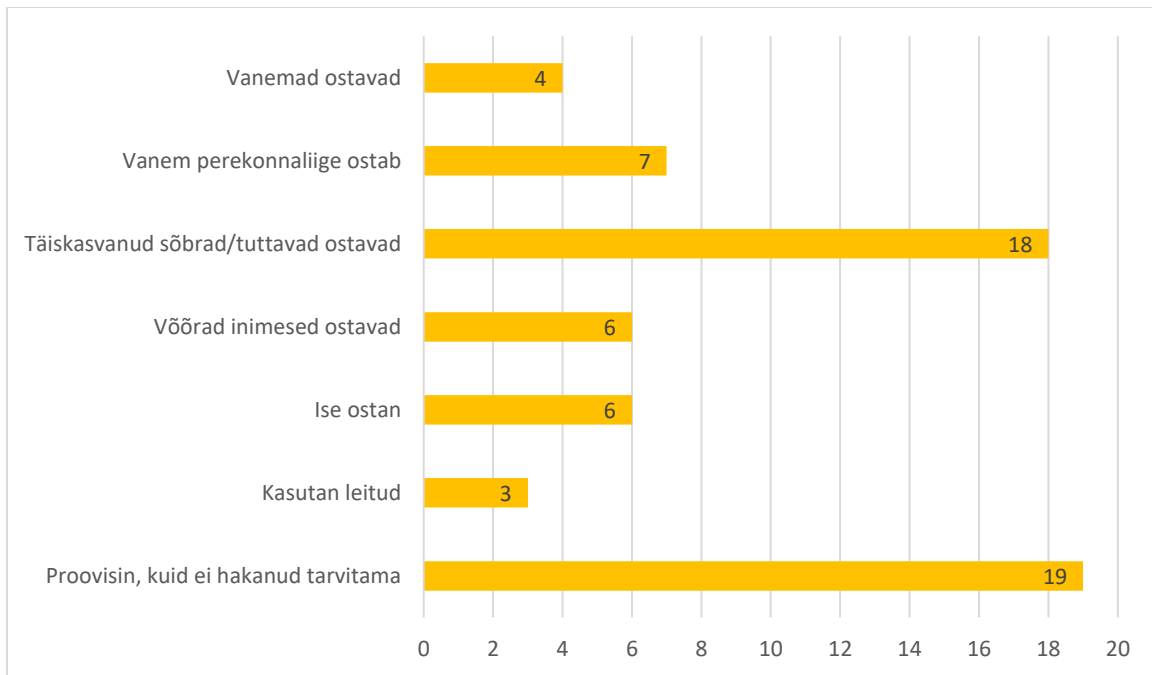
Joonis 5. Elektroonilise sigareti tarvitamise põhjuste jaotus (autori koostatud, 2023)

Küsimusele kui tihti tarvitate elektroonilist sigaretti vastas 50 õpilast. Vastuse variandid olid igapäevaselt ühe korra, igapäevaselt mitu korda, nädalas viis kuni kuus korda, nädalas kolm kuni neli korda, nädalas üks kuni kaks korda, kuus mõned korrad, olen proovinud üks kuni kaks korda ja muu. Üks kuni kaks korda on proovinud kolmandik vastanutest. Igapäevaselt mitu korda tarvitab elektroonilist sigaretti veerand vastanutest, mõned korrad kuus tarvitab 18,0% ja kolm kuni neli korda nädalas tarvitab 10,0% vastanutest. Igapäevaselt ühe korra tarvitab 6,0% ja üks kuni kaks korda nädalas samuti 6,0% vastanutest. Kuus viis kuni kuus korda tarvitab üks õpilane ja üks õpilane vastas, et ei tea kui tihti tarvitab.

Õpilastel paluti vastata küsimusele kuidas saadakse ligipääs elektroonilisele sigaretile valides kõik sobivad variandid. Variandid olid vanemad ostavad, vanem perekonnaliige (õde, vend) ostab, täiskasvanud sõbrad/tuttavad ostavad poest/tanklast, võõrad inimesed ostavad poest/tanklast, ise ostan (näiteks internetist, poest, sõbralt/tuttavalt, kes vahendavad elektroonilisi sigarette), kasutan leitud (näiteks tänavalt, koolist) elektroonilisi sigarette, proovisin, kuid ei hakanud tarvitama ning muu.

Küsimusele vastas 49 õpilast (vt joonis 6), kellest 19 (38,8%) vastasid, et proovisid kuid ei hakanud tarvitama. Tarvitajaid vastas küsimusele 30, kellest 60,0% valisid vastuseks, et täiskasvanud sõbrad ostavad neile elektroonilisi sigarette. Õpilastest veerand vastasid, et vanem

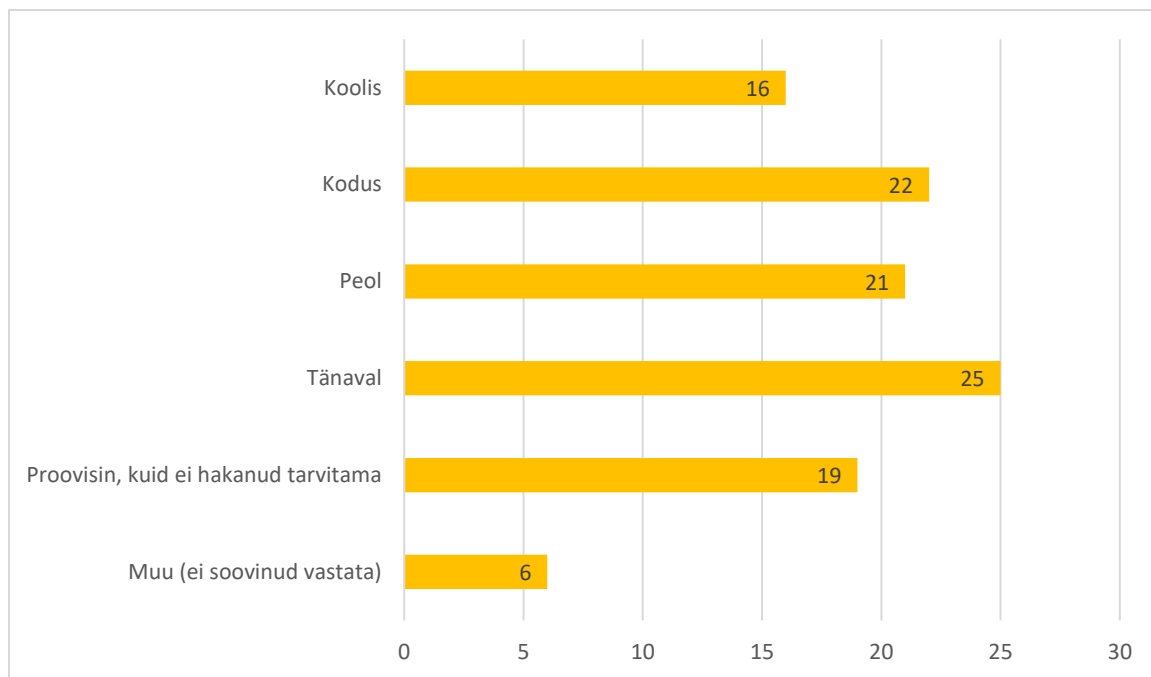
perekonnaliige ostab, viiendik vastasid, et võõrad täiskasvanud ostavad, sama paljud ostavad ise ning viiendik vastasid, et ei tea või ei soovi vastata. Samuti ostavad elektroonilisi sigarette ja kasutatakse ka leitud elektroonilisi sigarette.

Joonis 6. Elektroonilisele sigaretile ligipääsu võimalused (autori koostatud, 2023)

Järgmine küsimus oli vaid neile, kes vastasid, et ostavad ise elektroonilisi sigarette. Küsimusele kus kohast noor ostab elektroonilisi sigarette paluti valida kõik sobivad variandid, milleks olid interneti veebipood, interneti grupid/foorumid, tuttav, kes edasi müüb, võõras, kes edasi müüb, poest/tanklast ise ostmine ja muu. Vastas 12 õpilast, kellest 75,0% ostavad elektroonilist sigaretti tuttava käest, kes neid müüb ja 50,0% ostavad võõrastelt. Veebipoest ostavad elektroonilisi sigarette 33,3% vastanutest ja veebis olevatest gruppide või foorumitest 25,0% vastanutest. Kaks õpilast vastasid, et ostavad ise poest/tanklast elektroonilisi sigarette.

Viimaseks küsiti nendelt, kes olid vastanud, et on proovinud elektroonilist sigaretti, kus nad tavaliselt tarvitavad seda ja paluti valida kõik sobivad variandid. Variandid vastamiseks olid koolis, kodus, peol, tänaval, proovisin kuid ei hakanud tarvitama ja muu. Küsimusele vastas 50 õpilast (vt joonis 7), kellest 19 vastasid, et proovisid, kuid ei hakanud tarvitama. Tarvitajatest 80,6% vastasid, et kasutavad elektroonilist sigaretti tänaval, 71,0% kodus ja 67,7% peol. Koolis kasutavad elektroonilist sigaretti 51,6% vastanutest ja 6,5% ei soovinud öelda, kus kohas nad tarvitavad elektroonilisi sigarette.

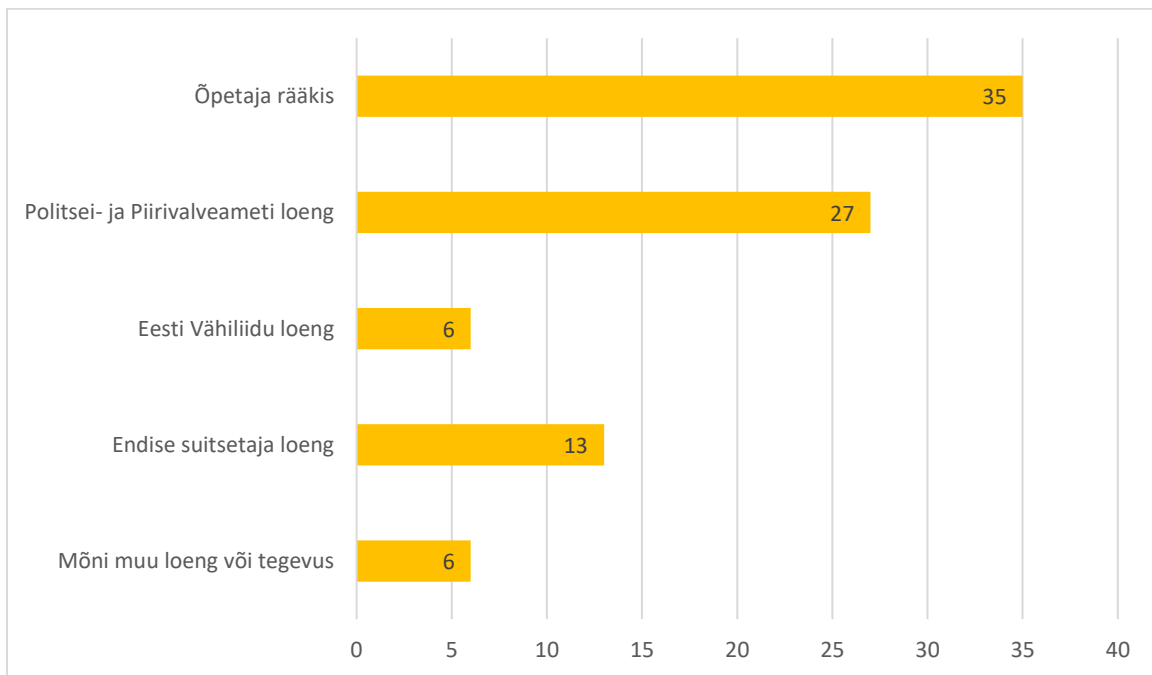
Joonis 7. Elektroonilise sigareti tarvitamise levinuimad kohad (autori koostatud, 2023)

Küsimus, kas noored on kokku puutunud politseiametnikuga seoses elektroonilise sigareti tarbimisega oli vastamiseks kõikidele. Vastanuid oli 79, kellest 71 ehk 89,9% polnud kokku puutunud politseiametnikuga ning kaheksa õpilast ehk 10,1% olid politseiametnikuga kokku puutunud.

Järgmised kolm küsimust olid seotud politseiametniku tegevusega ning mõjutusvahendite kasutamisega. Vastata paluti vaid neil, kes on kokku puutunud politseiametnikuga seoses elektroonilise sigaretiga. Küsimusele mitu korda ollakse politseiametnikuga kokku puutunud vastas seitse õpilast, kellest 57,1% on üks kuni kolm korda ja 42,9% ühe korra kokku puutunud politseiametnikuga. Politseiametnikuga puutus kokku seitsmest õpilasest kuus (85,7%) elektroonilise sigareti tarvitamise tõttu ning üks (14,3%) õpilane, kuna omas elektroonilist sigaretti. Kuue õpilasega peeti vestlus (85,7%), lisaks neljalt (57,1%) noorelt võeti elektrooniline sigaret hoiule ja kolmele (42,9%) õpilase tehti hoiatus.

Kõikide õpilaste käest küsiti, kas nad on osalenud tubakatooteid puudutavates ennetavates loengutes või tegevustes. Küsimusele vastas 79 õpilast, kellest 63,3% on osalenud ning 36,7% ei ole osalenud tubakatooteid puudutavates loengutes. Järgmine küsimus, millistes loengutes on õpilased osalenud, oli suunatud vaid neile, kes on osalenud teemakohastes loengutes. Küsimusele vastamisel paluti valida kõik sobivad variandid, milleks olid õpetaja rääkimine,

Politsei- ja Piirivalveameti loeng, Eesti Vähiliidu loeng, endise suitsetaja loeng, mõni muu loeng või tegevus. Vastajad oli 49 (vt joonis 8). Õpilastest 71,4%le oli õpetaja rääkinud tubakatoodete kahjulikkusest, üle pooled õpilastest on osalenud Politsei- ja Piirivalveameti loengus, 26,5%le on rääkinud endine suitsetaja ning Eesti Vähiliidu loengus on osalenud 12,2% vastanutest. Muu tegevuse oli märkinud vastuseks 12,2%. Muu tegevuse selgituseks oli kaks õpilast kuuest vastanud, et vanemad kodus on rääkinud tubakatoodete kahjulikkusest.

Joonis 8. Tubakatooteid puudutavates ennetusalastes loengutes osalemine (autori koostatud, 2023)

Tubakatooteid ennetavas loengus osalenutest on proovinud elektroonilist sigaretti 72% vastanutest ja 28% ei ole proovinud elektroonilist sigaretti. Kõige rohkem hakkasid tarvitama loengutes osalenud õpilased elektroonilist sigaretti tarvitama 12 ja 13 aastasena. Loengutes mitte osalenud õpilastest on proovinud 58,6% ja ei ole proovinud 41,4%. Kõige rohkem hakkasid noored elektroonilist sigaretti tarvitama, sarnaselt loengus osalejatele, 12 ja 13 aastasena.

Õpilastel paluti teha kaks ettepanekut, kuidas ennetada alaealiste poolt elektroonilise sigareti tarbimist. Küsimusele vastas 79 õpilast, kellest 31 vastas, et ei tea, kuidas ennetada või see pole võimalik. Kõige rohkem vastati, et aitaks teadlikuse tõstmine elektroonilise sigareti

kahjulikkusest. Toodi välja, et harima peaks nii noori kui ka täiskasvanuid ning koolis võiks käia rääkimas endine elektroonilise sigareti tarvitaja. Mitmed õpilased pakkusid variante, et elektrooniliste müügi peaks täielikult ära keelama, maitsed peaks ära keelama, müüjad peaksid kontrollima ostja vanust, internetist ostmine ei tohiks olla võimalik, peab kuuluma seltskonda, kus hoolitakse tervisest, ise peab oskama keelduda, koolis peaks olema rangem kontroll ja stressi peaks vähendama. Üksikud õpilased tõid välja, et peaks looma alternatiivi, mis pole tervisele kahjulik, reklaame peaks muutma, kuna need on värvilised ja lapselikud, koolis peaks tegema rohkem vaimse tervisega ning kaasama rohkem psühholooge ja elektroonilise sigareti hindasid oleks vaja tõsta.

Järgmisena küsiti kas ja milline peaks olema politseiametniku poolne sekkumine elektroonilise sigareti kasutamisele alaealiste poolt ja paluti oma vastust põhjendada. Küsimusele vastas 79 õpilast, kellest 33 ei osanud pakkuda politseiametniku poolset sekkumist, kuna noored leiavad viisi, kuidas edasi tarvitada ning leiti, et iga inimene peaks saama ise otsustada, mida oma tervisega teeb. Kõige rohkem vastasid õpilased, et elektrooniline sigaret tuleks ära võtta, vanematele anda ning noorega on vaja vestelda teemal, kus kohast elektrooniline sigaret on saadud, kas vanemad ka teavad sellest ning millised on tarvitamise kahjulikud mõjud. Mitmed õpilased leidsid, et politseiametnik peaks sekkuma ning see peaks olema range, kuna siis teatakse, et teol on tagajärjed, kuid seda, kuidas sekkuda pole välja toodud. Mitu korda pakuti ka rahalist karistust põhjendusega, et siis pole noorel raha uut elektroonilist sigaretti osta. Üksikud õpilased arvasid, et politseiametnikud peaksid koolis rohkem kontrollima õpilasi ning kooli ümbruses ja tänavatel oleks vaja rohkem õpilasi jälgida elektroonilise sigareti kasutamisega seoses.

Õpilastele esitati seitse väidet, millest igäühte paluti hinnata skaalal üks kuni seitse, kus üks on pole üldse nõus väitega ja seitse tähendab täiesti nõus väitega. Iga väite analüüsimisel on eemaldatud vastused, kus õpilane on valinud mitu vastust. Saadud vastuste põhjal arvutati keskväärtused (vt tabel 1), et saada teada õpilaste keskmine arvamus ning selle põhjal hinnata hoiakuid. Esimene väide oli, et elektroonilise sigareti tarbimine on lahe. Keskväärtus oli 2,1, mis näitab, et keskmiselt õpilased arvavad, et elektroonilise sigareti tarbimine pole lahe. Teine väide oli, et elektroonilise sigareti kasutamine kahjustab tervist. Keskväärtus oli 5,7, mille põhjal võib järeldada, et üldiselt on õpilased teadlikud elektroonilise sigareti kahjulikkusest tervisele. Kolmas väide oli, et elektroonilise sigareti kasutamises pole midagi halba. Antud väite keskväärtus oli 2,0, mis näitab, et õpilased ei nõustu väitega ning teavad elektroonilise sigareti kasutamisega seotud halbadest tagajärgedest või et sellega võivad kaasneda negatiivsed

tagajärjed. Neljas väide oli, et proovin elektroonilist sigareti, kui mu sõber seda mulle pakub. Keskvärtus oli 3,3, mille põhjal saab järeldada, et umbes pooled õpilased on nõus proovima elektroonilist sigaretti sõpradega. Viies väide oli, et näen igapäevaselt koolis, kuidas tarvitatakse elektroonilisi sigarete. Keskvärtus oli 3,5, mille põhjal saab järeldada, et umbes pooled õpilased näevad koolis elektroonilise sigareti tarbimist. Kuues väide oli, et elektrooniliste sigarettide tarbimine on probleem. Keskvärtus oli 4,9, mis näitab, et väitega nõustutakse, kuid mitte täielikult. Viimane väide oli, et pildid/hoiatused sigaretipakkidel, mis võib tervisega juhtude suitsetamisel, mõjutavad minu otsust mitte suitsetada. Keskvärtus oli 3,4, mille põhjal võib järeldada, et umbes pooled nõustuvad väitega ning väldivad suitsemaist graafiliste disainide tõttu pakenditel.

Tabel 2. Elektroonilise sigareti kasutamise seotud hoiakute keskvärtused (autori koostatud, 2023)

Väide	Keskvärtus
1. Elektroonilise sigareti tarbimine on lahe	2,1
2. Elektroonilise sigareti kasutamine kahjustab tervist	5,7
3. Elektroonilise sigareti kasutamises pole midagi halba	2,0
4. Proovin elektroonilist sigareti, kui mu sõber seda mulle pakub	3,3
5. Näen igapäevaselt koolis, kuidas tarvitatakse elektroonilisi sigarete	3,5
6. Elektrooniliste sigarettide tarbimine on probleem	4,9
7. Pildid/hoiatused sigaretipakkidel, mis võib tervisega juhtude suitsetamisel, mõjutavad minu otsust mitte suitsetada	3,4

Viimases küsimuses tuli õpilastel lugeda väiteid tubakatoodetega seotud loengute kohta ning neid hinnata skaalal ühest seitsmeni, kus üks tähendab, et ei olda üldse nõus ja seitse, et ollakse täiesti nõus väitega. Vastuste põhjal arvutati keskvärtused (vt tabel 2). Küsimusele oli võimalik vastata, et loengus pole osaletud. Antud vastuse märkis 28 õpilast. Keskvärtused arvutati 50 õpilaste vastuste põhjal, kes on käinud tubakatooteid puudutavates loengutes. Esimene väide oli, et loengus sain aru, et tubakatoodete tarbimine on kahjulik. Keskvärtus oli 5,0, mis näitab, et väitega ollakse üldiselt nõus ning loengutest on meelde jäänud, et tubakatoodete tarbimine

on kahjulik. Teine väide oli, et peale loengut lõpetasin tubakatoode tarbimise. Keskvärtus oli 3,1, mille põhjal saab järeldada, et osaliselt tubakatoode tarbijad lõpetasin loengus kuuldu tõttu tubakatoode tarbimise. Neljas väide oli, et loengus näidati fotosid/videoid, mis võib juhtuda inimese tervisele tubakatoode tarvitades, millega oldi üldiselt nõus (keskväärtus 4,9). Viies väide oli, et fotod/videod aitasid mul mõista tubakatoode kahjulikkust, millega oldi samuti üldiselt nõus. Keskvärtus oli 4,8, mis näitab, et illustratiivne materjal aitab noortel mõista tubakatoode kahjulikkust.

Tabel 3. Tubakatoode kahjulikkust puudutavate loengutega seotud hoiakute keskvärtused (autori koostatud, 2023)

Väide	Keskvärtus
1. Loengus sain aru, et tubakatoode tarbimine on kahjulik	5,0
2. Peale loengut lõpetasin tubakatoode tarbimise	3,1
3. Loengus näidati fotosid/videoid, mis võib juhtuda inimese tervisele tubakatoode tarvitades	4,9
4. Fotod/videod aitasid mul mõista tubakatoode kahjulikkust	4,8

2.3. Järeldused ja ettepanekud

Alapeatükk annab ülevaate järeldusest ja ettepanekutest, mis on tehtud uuringu tulemuste ja teooria osa põhjal. Ülevaade on koostatud vastavalt uurimisküsimustele.

1. Millised on 13-18-aastaste Põlva maakonna alaealiste elektrooniliste sigarettide tarbimise põhjused?

Teooria osas (käesolev töö lk 9-11) käsitletud teaduskirjanduse ja uuringu tulemused ühtivad, kuna elektroonilise sigareti tarvitamise peamiseks välisriikides on maitse, meelelahutus, huvi ja sõpradega koos tarvitamine. Peamiseks tarvitamise põhjusteks on maitse, meelelahutus, huvi, sõpradega koos tarvitamine ja stress. Lisaks toodi välja küsitluses vastajate poolt sõltuvus ja alternatiiv suitsetamisele. Pooled vastajatest proovisid korra, kuid ei hakanud tarvitama. Esimest korda proovimise põhjuseks oli peamiselt huvi elektroonilise sigareti vastu, sõbrad

tarvitavad elektroonilisi sigarette ja soovivad ning elektroonilise sigareti vedeliku maitse. Prooviti ka stressi maandamiseks, meelelahutuseks ja alternatiiviks sigarettidele. Läbiviidud küsitluse tulemuste põhjal saab öelda, et kolm peamist tarvitamise põhjust on huvi, stress ja maitse.

Vastuste ja teaduskirjanduse põhjal tarbivad alaealised elektroonilisi sigarette, sest need on üsna lihtsasti kättesaadavad ja tagajärjed tarvitamisel või omamisel pole karmid. Enamasti on tagajärjeks politseiametniku poolne vestlus ja elektroonilise sigareti hoiule võtmine. Vastusest saab järeldada, et vaatamata ennetusmeetmetele ja sekkumistele alaealiste elektroonilise sigareti tarvitamisele, leiavad õpilased viisi, kuidas edasi tarvitada elektroonilisi sigarette.

2. Millised on 13-18-aastaste Põlva maakonna alaealiste elektroonilistele sigarettidele ligipääsu võimalused?

Vastusest nähtub, et üle poolte (67,1%) on proovinud elektroonilist sigaretti ning esimest korda proovimise iga on üldiselt madal. Selle põhjal võib järeldada, et elektroonilise sigareti kätte saamine on lihtne ning võimalikke terviseiga seotud ohte ei tajuta või puuduvad vastavad teadmised. Lõputöö teooria osas käsitletud teooria ja läbi viidud küsitluse tulemused ühtivad, kuna mõlemal juhul on üle pooled vastanutest vähemalt korra elus tarvitanud elektroonilisi sigarette. Antud lõputöö teooria osas lehekülgedel 4 ja 8 käsitletud uuringute põhjal alustasid kõige rohkem noored elektroonilise sigareti tarbimist 13-15-aastasena ja vähemalt korra elus on elektroonilist sigaretti tarvitanud 40% vastanutest ja Eesti koolinoortest 54%.

Alaealiste ligipääsu võimalused elektroonilisele sigaretile on seadusega piiratud, kuid vastusest lähtuvalt saab järeldada, et alaealised saavad ligipääsu elektroonilistele sigarettidele enamasti täiskasvanud sõprade või sugulaste kaudu. Teooria osas käsitletud 2023. aasta uuringus on välja toodud, et ligi kolmandik 14-15-aastastest noortest ostab elektroonilisi sigarette ise poest, tanklast või kioskist ning elektroonilisi sigarette on lihtsam kätte saada kui tavasigarette. (käesolev töö lk 4) Teooriat kinnitab läbiviidud uuring, mille põhjal ostavad alaealised endale ka ise elektroonilisi sigarette ning elektroonilised sigaretid on üsna lihtsasti kättesaadav, millest saab järeldada, et müügikohtade kontrollmeetmed on nõrgad. Eestis läbi viidud uuringu alusel ostab ligi kolmandik 14-15 aastasi noori endale ise elektroonilisi sigarette (käesolev töö lk 4). Müügikohad on kohustatud kontrollima isiku vanust isikut tõendava dokumendi alusel, kuid kui alaealine saab ise osta elektroonilist sigaretti, siis sellest võib järeldada, et müügikohtades ei kontrollita isikut tõendavat dokumenti või tehakse seda pealiskaudselt.

Peamiselt võimaldavad elektroonilisele sigaretile ligipääsu vanemad sõbrad või võõrad inimesed. Sellest saab järeldada, et täiskasvanud sõbrad tarvitavad samuti suure tõenäosusega elektroonilisi sigarette ja pole teadlikud toodete kahjulikust mõjust. Seetõttu peaks lisaks alaealistele harima ka täiskasvanuid elektroonilise sigareti negatiivsete mõjude kohta tervisele. Teooria osas käsitletud uuringute ja küsitluse tulemuste põhjal tarvitatakse rohkem tubakatooteid siis kui kättesaadavus ning tarvitamine on mugav. Näiteks toodi uuringutes välja, et suitsetamisvabade alade levikuga vähenes tubakatoodete tarvitamine, sest kui pole võimalust avalikus kohas tarvitada, siis ei võeta toodet kaasagi. (käesolev töö lk 15) Küsitluse tulemuste põhjal on noorte arvates tõhus meede elektroonilise sigareti tarvitamise vähendamiseks alaealiste seas elektrooniliste sigarettide ja /või nende maitsete keelamine.

3. Millised on 13-18-aastaste Põlva maakonna alaealiste elektroonilistele sigarettide tarbimise hoiakud?

Põlva maakonna koolinoored arvavad, et elektroonilise sigareti tarbimine pole lahe, kuid umbes pooled on nõus proovima elektroonilist sigaretti, kui sõber neile seda pakub. Suurem osa õpilasest teab, et elektroonilise sigareti tarbimine on kahjulik ning üle pooled vastanutest on osalenud ka tubakatoodete kahjulikkust puudutavates loengutes. Üle poolte vastanutest arvab, et elektroonilise sigareti kasutamine on probleem ning seda nähakse tihti ka igapäevaselt koolis. Vastustest ja uuringute tulemustest saab järeldada, et noored on teadlikud elektroonilise sigareti kahjulikest mõjudest tervisele, kuid tarvitamine on siiski tõusev trend. Selgub, et seltskonnaga koos tarvitamine on üks peamisi elektroonilise sigareti tarbimise põhjuseid.

Läbi viidud ankeetküsimustiku vastusest selgub, et tubakatooteid käsitlevas loengus osalemine ei tähenda tingimata elektroonilise sigareti mitte proovimist. Loengutes osalenutest ligi kolmveerand on siiski tarvitanud elektroonilist sigaretti vähemalt ühe korra. Loengutes mitte osalenutest üle pooled on tarvitanud elektroonilist sigaretti vähemalt ühe korra. Esimest korda elektroonilise sigareti proovimise iga oli mõlemal juhul kõige rohkem 12-13 aastat. Küsitluse põhjal ei saa loengute tõhususe kohta järeldusi teha, kuna pole teada, millal antud loengud on läbi viidud, kas enne esimest korda proovimist või hiljem.

4. Millised ennetusmeetmed aitavad ennetada elektrooniliste sigarettide tarbimist 13-18-aastaste Põlva maakonna alaealiste poolt?

Kõige tõhusamateks ennetusmeetmeteks peeti õpilaste poolt ning teaduskirjanduses teadlikuse tõstmist elektroonilise sigareti kahjulikest mõjudest. Õpilaste vastusest selgus, et ennetamisele aitaks kaasa loengute pidamine koolis, mis hõlmaksid ka illustratiivset materjali ja endise elektroonilise sigareti tarbija kogemusi. Läbi viidud uuringute põhjal on efektiivne ennetusmeede olnud interaktiivsed loengud, kus õpilased said ise kaasa rääkida ja mõelda ning koos jõuti järeldusele, miks elektroonilise sigareti tarbimine on halb (käesolev töö lk 15).

Töö teoreetilises osas ja ankeetküsimustiku vastusest saab järeldada, et keskkond ja pere ning sõbrad on olulised tegurid elektroonilise sigareti tarvitamise ja tõkestamise juures. Õpilased tõid välja, et politseiametniku sekkumine alaealise elektroonilise sigareti tarvitamisele või omamisele peaks olema ka vestlus vanematega, et vanemad oleksid teadlikud, millega nende alaealine laps tegeleb. Samuti selgub vastusest, et lapsevanemad ise ostavad alaealistele elektroonilisi sigarette. Seega peab harima ka lapsevanemaid elektroonilise sigareti kahjulikkuse teemadel.

Õpilaste soovitusel elektroonilise sigareti ennetamiseks olid veel täielikult toodete keelustamine, internetis müügi keelustamine ja maitsega elektroonilise sigareti vedeliku müügi keelustamine, alternatiivse tervisele ohutu toote müügile tulek ja reklaamide piiramine. Teaduskirjanduse alusel on reklaamidele mõju elektroonilise sigareti tarbimisele pigem negatiivne, kuna pidevalt reklaame nähes võib tekkida soov proovida elektroonilist sigaretti ning sellest võib kujuneda sõltuvus. Samas leiti, et reklaame näinud inimesed teavad suurema tõenäosusega suitsetamise kahjulikkusest kui reklaame mitte näinud isikud. (käesolev töö lk 12)

Teooria osas käsitletud teaduskirjanduse põhjal mõjutavad graafiliste disainide olemasolu sigareti pakendite suitsetamise mitte alustamisele ja ka suitsetamisest loobumisele. Läbi viidud uuringute põhjal on hoiakute kujunemisel oluline, kas antud riigis on elektrooniline sigaret lubatud või mitte. Riigis, kus on elektroonilise sigareti tarvitamine lubatud, uskusid õpilased, et elektroonilised sigaretid on kasulikud suitsetamisest loobumiseks ja need on ohutumad sigarettidest ning viiendik osalejatest uskus, et elektroonilised sigaretid sisaldavad vett. Riigis, kus ei ole lubatud elektroonilise sigareti tarbimine uskus 69,1% vastanud noortest, et

elektroonilise sigareti kasutamine kahjustab tervist ja pooled vastanutest tajusid, et tubakafirmad panevad noori tarvitama elektroonilisi sigarette läbi reklaami. (käesolev töö lk 9-15)

Ettepanekud on tehtud elektroonilise sigareti tarvitamise ennetamiseks ning tõkestamiseks. Töö autor leiab, et kõiki ettepanekuid saab laiendada nii alkoholi, tubakatoodete ja narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise ennetamiseks ja tõkestamiseks. Ettepanekud on tehtud töö autori poolt antud lõputöö teoreetilise ja empiirilise osa analüüsi tulemusena.

1. Piirata müügikohtade arvu. Elektrooniliste sigarettide kättesaadavus on lihtne, kuna paljud alaealised alustavad keskmiselt 13. eluaastast elektrooniliste sigarettide tarbimist. Ligipääsu elektroonilistele sigarettidele on vaja piirata. Seda saab teha nii müügikohtade piiramisega kui ka tõhusama isiku tuvastamisega. Müügikohtade arvu piirates on elektroonilised sigaretid saadaval vaid teatud müügikohtades, mis teeb kättesaamise keerulisemaks, kuna elektroonilise sigareti ostmiseks peab minema kindlasse kohta. Müügikohtade arvu piirates on lihtsam kontrollida nende tegevust seoses elektrooniliste sigarettide müümisega.

2. Tõhustada elektroonilise sigareti ostja vanuse kontrollimist müüjate poolt. Küsitluse tulemusena selgus, et alaealised ostavad ise elektroonilisi sigarette, mis tähendab, et neile võimaldatakse seda müügikohtades. Elektroonilisi sigarette müüvad töötajad peaksid kontrollima isikut tõendavat dokumenti elektroonilist sigaretti müües ning veenduma, et tegemist on sama isiku isikut tõendava dokumendiga, kes soovib ostu sooritada. Selleks, et kontrollida, kas müügikohad tuvastavad isiku tegeliku vanuse isiku tõendava dokumendi alusel oleks vaja teha tihedamalt kontrolltehinguid alaealistega või testostusid täisealistega, keda välimuse põhjal võib pidada alaealiseks.

3. Varajane ennetus, mis seisneb algklassides läbi viidavates tegevustes, mis on suunatud sotsiaalsete oskuste arendamisele. Ennetust tuleb alustada varakult ning see peab olema seotud üldiste eluks vajalike sotsiaal-emotsionaaluskustega, milleks on näiteks analüüsisiskus ja oskus keelduda. Noorele oskuste õpetamine peaks algama varajases eas, kuna siis oskab laps juba varajases eas teha enda jaoks parimaid otsuseid kasutades oma teadmisi ning analüüsisoskust. Laste harimine peaks algama kodust lapsevanema kaudu ning hiljem jätkuma lasteaias ja koolis. Selleks, et lapsevanemad saaksid lastele anda parima võimaliku kasvatuspeab neid harima. Koolis saab õpetaja kasutada käitumisoskuste mängu VEPA, mis on rahvusvaheliselt tunnustatud ning tõendus põhine. VEPA loob klassis hooliva ja toetava

keskkonna arendades mängulisel viisil laste sotsiaal-emotsionaalseid oskuseid ja eneseregulatsiooni. (VEPA)

4. Lapsevanemate teadlikuse tõstmine elektroonilise sigareti kasutamise negatiivsetest mõjudest. Vanemate teadlikust elektroonilise sigareti kasutamise negatiivsetest mõjudest, alaealiste hoiakutest ja elektroonilise sigareti kättesaadavusest on vaja tõsta, kuna küsitlusest saab järeldada, et alaealistele ostavad elektroonilisi sigarette ka lapsevanemad. Lapsevanemate koolitamiseks teeb autor ettepaneku korraldada loenguid, mis käsitlevad nii elektroonilise sigareti kasutamise negatiivseid tagajärgi kui ka ligipääsetavust, hoiakuid ja üleüldist olukorda koolis, mida õpetajad näevad elektroonilise sigareti tarvitamise kohta. Lapsevanemad võivad olla ilma vajalike teadmisteta või ei oska arvata, et nende laps tarvitab elektroonilist sigaretti. Loenguid saaks läbi viia koolis. Kohalik omavalitus või kool saaksid välja töötada juhendmaterjali lapsevanematele, milles on koondatud kõik vajalik teave elektroonilise sigareti kohta ning kuidas vajadusel last aidata ja suunata.

5. Õpetajate koolitamine elektroonilise sigareti olemusest ja kahjulikest mõjudest. Koolitama peab ka õpetajaid, sest õpilased tarvitavad elektroonilisi sigarette koolis. Õpetajate harimine on oluline, sest kui nad ei tea, mis asi on elektrooniline sigaret ning mis on selle negatiivsed tagajärjed siis ei oska nad ka õpilasi õigel ajal aidata ning tähelepanu pöörata elektroonilise sigareti tarvitamisele. Koolide jaoks on Tervise Arengu Instituut ja Haridus- ja Teadusministeerium on väljatöötanud abistava materjali koolidele elektrooniliste sigarettide tarvitamise pidurdamiseks ja ennetamiseks, mida peaks lugema iga õpetaja.

6. Tegutsemisjuhend koolidesse elektroonilise sigareti kasutamise kohta. Igas koolis peaks olema tegutsemisjuhend, mis käsitleb elektroonilise sigareti kasutamist ja omamist alaealise poolt kooli territooriumil ning sellega kaasevaid tagajärgi. Juhend peab olema kättesaadav ning arusaadav kõikidele osapooltele koolis, kelleks on näiteks õpetajad, juhtkond, sotsiaalpedagoogid, psühholoogid, õpilased ja lapsevanemad. Koolis peavad olema kõik teadlikud juhendist, kuna sellisel juhul on kõik teadlikud, kellele teatada kui nähakse elektroonilist sigaretti või selle tarvitamist ning mis tagajärjed järgnevad elektroonilise sigareti tarvitamisele ning omamisele.

Ettepanekud koos küsitluse tulemuste ja järeldustega edastatakse Põlva maakonna koolidele eesmärgiga, et koolid saaksid mõtteid, kuidas alaealised elektroonilise sigareti tarvitajad suhtuvad elektroonilisse sigaretti. Õppeasutused saavad küsitluse tulemuste põhjal teha järeldusi, kas ja kui suur probleem on alaealiste poolt elektroonilise sigareti kasutamine ning

kuidas alaealised näevad, et ennetustegevus võiks toimuda. Esitatud ettepanekuid saavad koolid rakendada alaealiste ennetus- ja tõkestustöös seoses elektroonilise sigareti, tubakatoodete ja alkoholi tarvitamisega.

KOKKUVÕTE

Lõputöö eesmärk oli välja selgitada võimalused elektrooniliste sigarettide tarbimise vähendamiseks Põlva maakonna koolide 13-18-aastaste alaealiste poolt ja teha ettepanekuid alaealiste poolt elektroonilise sigareti tarbimise ennetamiseks. Töös on uurimisprobleem püstitatud küsimusena: kuidas vähendada elektrooniliste sigarettide tarbimist 13-18-aastaste Põlva maakonna koolide õpilaste seas? Uurimisprobleemi lahendamiseks püstitati neli uurimisküsimust.

Esimesele küsimusele saadi vastuseks, et Põlva maakonna koolide 13-18-aastaste noorte elektroonilise sigareti tarbimise põhjused on sarnased varasemalt läbi viidud uuringute tulemustega, milleks on maitse, meelelahutus, huvi, sõpradega koos tarvitamine ja stress. Samuti tarvitatakse elektroonilisi sigarette alaealiste poolt kuna need üsna lihtsasti kättesaadavad ja tagajärjed tarvitamisel või omamisel pole karmid.

Vastus teisele küsimusele on, et alaealised saavad ligipääsu elektroonilistele sigarettidele enamasti täiskasvanud sõprade või sugulaste kaudu ning ostetakse ka ise poest või müügikohast. Töös järeldati, et ligipääs alaealistel elektroonilisele sigaretile on üsna lihtne.

Kolmanda küsimuse vastuseks saadi, et Põlva maakonna koolinoored teavad suuremas osas, et elektroonilise sigareti tarbimine on kahjulik ja see pole lahe, kuid umbes pooled on nõus proovima elektroonilist sigaretti kui sõber neile seda pakub. Üle poolte vastanutest arvab, et elektroonilise sigareti kasutamine on probleem ning seda nähakse tihti ka igapäevaselt koolis.

Vastuseks neljandale küsimusele leiti, et õpilaste poolt peeti kõige tõhusamaks ennetusmeetmeks teadlikuse tõstmist elektroonilise sigareti kahjulikest mõjudest. Õpilaste arvates aitaks ennetusele kaasa loengute pidamine koolis, mis hõlmaksid ka illustratiivset materjali ja endise elektroonilise sigareti tarbija kogemusi. Õpilaste soovitusel elektroonilise sigareti ennetamiseks olid veel politseiametniku vestlus alaealise vanemaga, täielikult toodete keelustamine, internetis müügi keelustamine ja maitsega elektroonilise sigareti vedeliku müügi keelustamine, alternatiivse tervisele ohutu toote müügile tulek ja reklaamide piiramine.

Töö autor esitas kuus ettepanekut, mis antud töös läbiviidud küsimustiku vastuste põhjal võivad aidata ennetada elektroonilise sigareti tarvitamist alaealiste seas. Ettepanekud olid:

1. Piirata müügikohtade arvu.

2. Tõhustada elektroonilise sigareti ostja vanuse kontrollimist müüjate poolt.
3. Varajane ennetus, mis seisneb algklassides läbi viidavates tegevustes, mis on suunatud sotsiaalsete oskuste arendamisele.
4. Lapsevanemate teadlikuse tõstmine elektroonilise sigareti kasutamise negatiivsetest mõjudest.
5. Õpetajate koolitamine elektroonilise sigareti olemusest ja kahjulikest mõjudest.
6. Tegutsemisjuhend koolidesse elektroonilise sigareti kasutamise kohta.

Kokkuvõtteks saab öelda, et lõputöö eesmärk saavutati ning kõik uurimisküsimused said vastuse. Lõputöö autor leiab, et paremateks ettepanekute esitamiseks ennetamise valdkonnas oleks vaja küsitleda ka lapsevanemaid, koolitöötajaid ning politseiametnikke.

SUMMARY

The title of the thesis is the use of an electronic cigarette by minors in Põlva county. The aim of the thesis was to identify ways to reduce the consumption of electronic cigarettes by minors aged 13-18 in schools in Põlva county and to make proposals for preventing the consumption of electronic cigarettes by minors. The research problem has been raised as a question: how to reduce the consumption of electronic cigarettes among students aged 13-18 in schools in Põlva county? Four research questions were raised to address the research problem:

1. What are the reasons for the consumption of electronic cigarettes by minors aged 13-18 in Põlva county?
2. What are the possibilities for access to electronic cigarettes for minors aged 13-18 in Põlva county?
3. What are the attitudes towards the consumption of electronic cigarettes by minors aged 13-18 in Põlva county?
4. What preventive measures will help prevent the consumption of electronic cigarettes by minors aged 13-18 in Põlva county?

The first question was answered by saying that the reasons for the use of electronic cigarettes by young people aged 13-18 in schools in Põlva county are similar to the results of previous studies, which include taste, entertainment, interest, consumption with friends and stress. Also, electronic cigarettes are used by minors, as they are quite easily accessible and the consequences of consumption or possession are not harsh.

The answer to the second question is that minors can get access to electronic cigarettes mostly through adult friends or relatives, and they can also buy in the store or at the point of sale. The paper concluded that access to an electronic cigarette for minors was quite easy.

The answer to the third question was that schoolchildren in Põlva county are largely aware that using an electronic cigarette is harmful and that is not cool, but about half agree to try an electronic cigarette if a friend offers it to them. More than half of respondents think that using an electronic cigarette is a problem and it is often seen in school on a daily basis.

In response to the fourth question, it was found that increasing awareness of the harmful effects of electronic cigarettes was considered the most effective preventive measure by students. According to the students, giving lectures at the school, which would also include illustrative material and the experience of the former consumer of electronic cigarettes, would contribute to prevention. The students' recommendations for the prevention of electronic cigarettes were a police officer's conversation with a minor parent, a total ban on products, a ban on online sales and a ban on the sale of electronic cigarette liquid with taste, the advent of alternative health-safe products and the restriction of advertisements.

The author of the paper presented six proposals that, based on the answers to the questionnaire carried out in this work, could help prevent the use of electronic cigarettes by minors. The proposals were:

1. Limit the number of outlets.
2. Enhance the age verification of the buyer of electronic cigarettes by sellers.
3. Early prevention.
4. Raising parents' awareness of the negative effects of using an electronic cigarette.
5. Educating teachers about the nature and harmful effects of electronic cigarettes.
6. Code of conduct for schools on the use of electronic cigarettes.

In conclusion, the goal of the thesis was achieved and all the research questions were answered. The author of the thesis considers that in order to present better proposals in the field of prevention, it would also be necessary to question parents, school staff and police officers.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Alhajj, M.N., Al-Maweri, S.A., Folayan, M.O., Halboub, E., Khader, Y., Omar, R., Amran, A.G., Al-Batayneh, O.B., Celebić, A., Persic, S., Kocaelli, H., Suleyman, F., Alkheraif, A.A., Divakar, D.D., Mufadhal, A.A., Al-Wesabi, M.A., Alhajj, W.A., Aldumaini, M.A., Khan, S. & Al-Dhelai, T.A., 2022. Knowledge, beliefs, attitude, and practices of E-cigarette use among dental students: A multinational survey. *PLoS ONE*, 17(10), pp. 1-18

Becker, T. B. & Rice, T. R., 2021. Youth vaping: a review and update on global epidemiology, physical and behavioral health risks, and clinical considerations. *European Journal of Pediatrics*, 181 (2), pp. 453-462

Bostan, P. & Dilektaşlı, A.G., 2022. The Knowledge and Attitude about New Generation Tobacco Products among Physicians. *Turkish Thoracic Journal / Turk Toraks Dergisi*, 23(6), pp. 369-375

Brown, A. & Allison, S., 2020. Attitudinal and normative responses to advertising stimuli and vaping intentions. *International Journal of Market Research*, 63(6), pp. 810-831

Callahan-Lyon, P., 2014. Electronic cigarettes: human health effects. *Tobacco Control*, 23(suppl 2), pp. ii36–ii40

Chaturvedi, P., Mishra, A., Datta, S., Sinukumar, S., Joshi, P. and Garg, A. (2015). Harmful effects of nicotine. *Indian Journal of Medical and Paediatric Oncology*, 36(1), pp. 24-31

Chellaiyan, V., Kamble, B., Acharya, B., Jethani, S., Singh, S. and Chaku, S., 2022. Tobacco smoking habits and nicotine dependence among the college students of University of Delhi, India. *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 11(6), pp. 2965-2970

Čivljak, M., Car, L.T., Skara, S. and Orešković, S., 2015. The Gap between the Knowledge and Current Practices - A Case of Tobacco Control Programs in Croatia. *Collegium Antropologicum*, 39(3), pp. 803-808

Epstein, M., Bailey, J.A., Kosterman, R., Rhew, I.C., Furlong, M., Oesterle, S. & McCabe, S.E., 2021. E-cigarette use is associated with subsequent cigarette use among young adult non-

smokers, over and above a range of antecedent risk factors: a propensity score analysis. *Addiction*, 116(5), pp. 1224-1232

ETV, 2022. *Pealtnägija*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://etv.err.ee/1608777475/pealtnagija> [Kasutatud 09.01.2022]

Fortier, J., Taillieu, T., Salmon, S., Stewart-Tufescu, A., Davila, I. G., MacMillan, H. L., Sareen, J., Tonmyr, L., Brownell, M., Nickel, N. C. & Afifi, T. O., 2022. Adverse childhood experiences and other risk factors associated with adolescent and young adult vaping over time: a longitudinal study. *BMC Public Health*, 22(1), pp. 95-105

Hammond, D., Reid, J.L., Burkhalter, R., Bansal Travers, M., Gravely, S., Hyland, A., Kasza, K. & McNeill, A., 2022. E-Cigarette Flavors, Devices, and Brands Used by Youths Before and After Partial Flavor Restrictions in the United States: Canada, England, and the United States, 2017–2020. *American Journal of Public Health*, 112(7), pp. 1014-1024

Haridus- ja Teadusministeerium. *Noortevaldkonna arengukava 2021–2035*. [Võrgumaterjal] Leitav: [Strateegilised alusdokumendid ja programmid | Haridus-ja Teadusministeerium \(hm.ee\)](https://www.hm.ee/strategiealusedokumendid-ja-programmid) [Kasutatud 25.10.2022].

Haridus- ja Teadusministeerium ja Tervise Arengu Instituut, 2022. *E-sigarettide tarvitamise pidurdamine ja ennetamine koolis*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.hm.ee/media/3604/download> [Kasutatud: 27.03.2023]

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P., 2004. *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina

Hwang, J. & Cho, S., 2020. The association between new graphic health warning labels on tobacco products and attitudes toward smoking among south Korean adolescents: a national cross-sectional study. *BMC Public Health*, 20(1), pp. 178-188

Jakob, J., Joss, S., Meier, A.N., Tal, K., Schoeni, A., Marti, J., Diethelm, P. and Auer, R., 2022. The price of nicotine dependence: A comparison of the cost of nicotine across products in Switzerland, Germany, USA, Sweden, France and the UK, in 2019. *Tobacco Prevention & Cessation*, 8, pp. 1-5

Jentson, T., 2012. *Alaealiste poolt toime pandud avaliku korra rikkumise, pisivarguse, tubkatoodete ja alkoholi tarvitamise rikkumise mõjutamise viisid Järva maakonnas võrreldes Soome Vabariigiga*. Lõputöö. Tallinn: Sisekaitseakadeemia

Justiitsministeerium. *Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030*. [Võrgumaterjal] Leitav: [Kriminaalpoliitika põhialused | Kriminaalpoliitika](#) [Kasutatud 18.10.2022].

Kanepi vald. *Koolid*. [Võrgumaterjal] <https://kanepi.kovtp.ee/koolid> [Kasutatud 29.03.2023]

Kelder, S.H., Mantey, D.S., Van Dusen, D., Case, K., Haas, A. & Springer, A.E., 2020. A Middle School Program to Prevent E-Cigarette Use: A Pilot Study of 'CATCH My Breath'. *Public Health Reports*, 135(2), pp. 220-229

Kender, E. & Vorobjov, S., 2022. Eesti 15–16 aastaste koolinoorte uimastitarvitamine (sh tubakatooted, alkohol ja muud psühhoaktiivsed ained) rahvusvahelises võrdluses. *Eesti Arst*, 101(8), lk 406-409

Khalid, K., Hilman, H. & Kumar, D., 2012. Get along with quantitative research process. *International Journal of Research in Management*, 2(2), pp. 15-29

Kidron, A., 2007. *Uurija käsiraamat*. Tallinn: Mondo

Kivistik, K., Jurkov, K., Pihelgas, M., Toomik, K., Aavik, A-L., Juuse, L., Pesti, M., 2023. *Tubaka- ja nikotiinitoodete tarvitamise uuring*. Tartu, lk 4-5, 43-44

Lazev, A.B., Norton, T.R., Collins, B., Ma, G. & Miller, S., 2012. The Use of University Debit Cards for Purchasing Cigarettes: An Opportunity for Tobacco Use Prevention on University Campuses. *Drugs: Education, Prevention & Policy*, 19(1), pp. 59-63

Lin, L.-Y., Chien, Y.-N., Chen, Y.-H., Shean, R., Wu, C.-Y., Huang, S.-C. & Chiou, H.-Y., 2022. E-cigarettes and smoking cessation among adolescent smokers. *Scientific Reports*, 12(1), pp. 1-10

Liu, J., Gaiha, S.M. & Halpern-Felsher, B., 2020. A Breath of Knowledge: Overview of Current Adolescent E-cigarette Prevention and Cessation Programs. *Current Addiction Reports*, 7(4), pp. 520-532

Miil, L., 2014. *Alaealisele keelatud tubaka- ja alkoholitootega toimimise viisid Põhja prefektuuri näitel*. Lõputöö. Muraste: Sisekaitseakadeemia

Mills, S.D. and Wiesen, C.A., 2021. Beliefs About the Health Effects of Smoking Among Adults in the United States. *Health Education & Behavior*, 49(3), pp. 497–505

Murdoch, M., Simon, A.B., Polusny, M.A., Bangerter, A.K., Grill, J.P., Noorbaloochi, S. & Partin, M.R., 2014. Impact of different privacy conditions and incentives on survey response rate, participant representativeness, and disclosure of sensitive information: a randomized controlled trial. *BMC Medical Research Methodology*, 14(1), pp. 90-100

Okawa, S., Tabuchi, T. and Miyashiro, I., 2019. Who Uses E-cigarettes and Why? E-cigarette Use among Older Adolescents and Young Adults in Japan: JASTIS Study. *Journal of Psychoactive Drugs*, 52(1), p. 37-45

Parnell, A., Box, E., Biagioni, N., Bonevski, B., Coffin, J., Slevin, T., Anwar-McHenry, J. & Pettigrew, S. (2018). Attitudinal and behavioural responses to increasing tobacco control regulation among high smoking prevalence groups: A qualitative study. *Drug and Alcohol Review*, 38(1), pp. 92–100

Ponto, J., 2015. Understanding and Evaluating Survey Research. *Journal of the Advanced Practitioner in Oncology*, 6(2), p. 168-171

Põlva vald, 2022. *Koolid*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.polva.ee/koolid> [Kasutatud 22.01.2023]

Räpina vald. *Koolid*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.rapina.ee/koolid> [Kasutatud 29.03.2023]

Sagar, S. & Gupta, Y.M., 2020. Knowledge, attitude, and awareness of tobacco among tobacco users in South Indian population - A questionnaire-based study. *Drug Invention Today*, 14(1), pp. 179-183

Sapru, S., Vardhan, M., Li, Q., Guo, Y., Li, X. and Saxena, D., 2020. E-cigarettes use in the United States: reasons for use, perceptions, and effects on health. *BMC Public Health*, 20(1), pp. 1518-1528

Selamoglu, M., Erbas, B., Kasiviswanathan, K. & Barton, C., 2022. General practitioners' knowledge, attitudes, beliefs and practices surrounding the prescription of e-cigarettes for smoking cessation: a mixed-methods systematic review. *BMC Public Health*, 22(1), pp. 1-12

Shariful Islam, M., Rashid, M., Sizar, M.I., Hassan, R., Rahman, M., Parvez, S.M., Hore, S.C., Haque, R., Jahan, F., Chowdhury, S., Huda, T.M.N., Saif-Ur-Rahman, K.M. & Khan, A., 2022. Cigarette smoking and associated factors among men in five South Asian countries: A pooled analysis of nationally representative surveys. *PLOS ONE*, 17(11), pp. 343-360

Siseministeerium, 2021a. *Ennetus peab olema valdkondade ülene*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.siseministeerium.ee/ennetus-peab-olema-valdkondade-ulene> [Kasutatud 29.03.2023]

Siseministeerium, 2021b. *Eesti valdkondadeülse ennetuse kontseptsioon*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.siseministeerium.ee/media/691/download> [Kasutatud 29.03.2023]

Siseministeerium, 2021c. *Valdkonnaülse ennetuse põhimõtete kokkulepe*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.siseministeerium.ee/media/692/download> [Kasutatud 29.03.2023]

Summers, A., Sirin, H., Palipudi, K., Erguder, T., Ciobanu, A. & Ahluwalia, I., 2022. Changes in prevalence and predictors of tobacco smoking and interest in smoking cessation in Turkey: Evidence from the Global Adult Tobacco Survey, 2008–2016. *Tobacco Prevention & Cessation*, 8(September), pp. 1-15

Taherdoost, H., 2019. What Is the Best Response Scale for Survey and Questionnaire Design; Review of Different Lengths of Rating Scale / Attitude Scale / Likert Scale. *International Journal of Academic Research in Management*, 8(1), pp. 159-171

Tervise Arengu Instituut, 2020. *Ennetuse käsiraamat* [Võrgumaterjal] Leitav: https://tai.ee/sites/default/files/2021-03/160243899155_Ennetuse%20kasiraamat_veebis.pdf [Kasutatud 09.04.2023]

Tilburg, W., Hoke, K. & Sager, M., 2017. Fda regulation of electronic nicotine delivery systems and the "deeming" rule: what's left for states? *Journal of Health Care Law & Policy*, 20(1), pp. 27-72

Tubakaseadus, 2005. RT I, 04.01.2021, 17

VEPA. *VEPA tutvustus*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.vepa.ee/tutvustus/> [Kasutatud 16.05.2023]

Vorobjov. S. & Tamson, M., 2020. *Uimastite tarvitamine koolinoorte seas: tubakatoodete, alkoholi ja narkootiliste ainete tarvitamine Eesti 15–16-aastase õpilaste seas*. [Võrgumaterjal] Leitav: [159103814529 Uimastite tarvitamine koolinoorte seas 2019.pdf \(tai.ee\)](https://www.tai.ee/159103814529-Uimastite-tarvitamine-koolinoorte-seas-2019.pdf) [Kasutatud 25.10.2022].

Wang, L., Chen, J., Ho, S.Y., Leung, L.T., Wang, M.P. & Lam, T.H., 2020. Exposure to e-cigarette advertising, attitudes, and use susceptibility in adolescents who had never used e-cigarettes or cigarettes. *BMC Public Health*, 20(1), pp. 1-9

Wang, R., Qiang, Y., Zhu, Y., Gao, X., Yang, Q. and Li, B. (2021). The estimated effect of graphic warning labels on smoker's intention to quit in Shanghai, China: a cross-sectional study. *BMC Public Health*, 21(1), pp. 2170-2181

Wills, T.A., Soneji, S.S., Choi, K., Jaspers, I. & Tam, E.K., 2021. E-cigarette use and respiratory disorders: an integrative review of converging evidence from epidemiological and laboratory studies. *European Respiratory Journal*, 57(1), pp. 1-16

Õunapuu, L., 2012. *Valimid kvantitatiivsetes ja kvalitatiivsetes uurimustes*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/27764/index.html> [Kasutatud 26.10.2022]

Õunapuu, L., 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tallinn: Tartu Ülikool

TABELITE JA JOONISTE LOETELU

- Joonis 1. Ankeetküsimustikule vastanute sooline jaotus (autori koostatud, 2023), lk 19
- Joonis 2. Ankeetküsimustikule vastanute vanuseline jaotus (autori koostatud, 2023), lk 20
- Joonis 3. Esimest korda elektroonilise sigareti proovimise vanuseline jaotus (autori koostatud, 2023), lk 21
- Joonis 4. Esmakordse elektroonilise sigareti proovimise põhjuste jaotus (autori koostatud, 2023), lk 22
- Joonis 5. Elektroonilise sigareti tarvitamise põhjuste jaotus (autori koostatud, 2023), lk 23
- Joonis 6. Elektroonilisele sigaretile ligipääsu võimalused (autori koostatud, 2023), lk 24
- Joonis 7. Elektroonilise sigareti tarvitamise levinuimad kohad (autori koostatud, 2023), lk 25
- Joonis 8. Tubakatooteid puudutavates ennetusalastes loengutes osalemine (autori koostatud, 2023), lk 26
- Tabel 1. Põlva maakonna valimisse sobivad koolid valdade jaotusega (autori koostatud, 2023), lk 19
- Tabel 2. Elektroonilise sigareti kasutamisega seotud hoiakute keskväärtused (autori koostatud, 2023), lk 29
- Tabel 3. Tubakatoodete kahjulikkust puudutavate loengutega seotud hoiakute keskväärtused (autori koostatud, 2023), lk 30

1. Sugu

- Naine
- Mees

2. Kui vana Te olete?

3. Mis koolis Te õpite?

- Põlva Kool
- Põlva Roosi Kool
- Friedebert Tuglase nimeline Ahja Kool
- Mooste Mõisakool
- Kauksi Põhikool
- Vastse-Kuuste Kool
- Tilsa Põhikool
- Johannese Kool ja Lasteaed Rosmal
- Põlva Gümnaasium
- Räpina Ühisgümnaasium
- Ruusa Põhikool
- Viluste Põhikool
- Mehikoorma Põhikool
- Kanepi Gümnaasium
- Krootuse Põhikool
- Saverna Põhikool

4. Kas teate mis on elektrooniline sigaret?

- Jah
- Ei

5. Kas olete kunagi proovinud elektroonilist sigaretti?

- Jah
- Ei

Küsimustele 6-12 vastata juhul, kui vastasite eelmisele küsimusele (Kas olete kunagi proovinud elektroonilist sigaretti?) jah. Kui vastasite eelmisele küsimusele ei jätkake vastamist alates küsimusest 13.

6. Kui vanalt proovisite esimest korda elektroonilist sigaretti?

7. Miks proovisite esimest korda elektroonilist sigaretti? Valige kõik sobivad vastused.

- Huvi
 - Maitse
 - Sõbrad soovitasid
 - Sõbrad kasutavad ka
 - Meelelahutus
 - Alternatiiv suitsetamisele (näiteks suitsetamisest loobumiseks)
 - Stress
 - Muu
-

8. Miks tarvitate elektroonilist sigaretti? Valige kõik sobivad vastused.

- Huvi
 - Maitse
 - Sõbrad kasutavad ka
 - Meelelahutus
 - Alternatiiv sigaretile
 - Stress
 - Proovisin, aga ei hakanud tarvitama
 - Muu
-

9. Kui tihti tarvitate elektroonilist sigaretti?

- Igapäevaselt ühe korra
 - Igapäevaselt mitu korda
 - Nädalas 5-6 korda
 - Nädalas 3-4 korda
 - Nädalas 1-2 korda
 - Kuus mõned korrad
 - Olen proovinud 1-2 korda
 - Muu
-

10. Kuidas saate ligipääsu elektroonilisele sigaretile? Valige kõik sobivad vastused.

- Vanemad ostavad
 - Vanem perekonnaliige (õde, vend) ostab
 - Täiskasvanud sõbrad/tuttavad ostavad poest/tanklast
 - Võõrad inimesed ostavad poest/tanklast
 - Ise ostan (näiteks internetist, poest, sõbralt/tuttavalt, kes vahendavad elektroonilisi sigarette)
 - Kasutan leitud (näiteks tänavalt, koolist) elektroonilisi sigarette
 - Proovisin, kuid ei hakanud tarvitama
 - Muu
-

Küsimusele 11 vastata ainult juhul, kui vastasite küsimusele number 10, et ostate ise.

11. Kus kohast ostate elektroonilisi sigarette? Valida kõik sobivad variandid

- Internetist veebipoest
 - Internetist gruppidest/foorumitest
 - Tuttavalt, kes mulle edasi müüb
 - Võõralt, kes mulle edasi müüb
 - Ostan poest/tanklast
 - Muu
-

12. Kus kohas tarvitate tavaliselt elektroonilist sigaretti? Valida kõik sobivad vastused.

- Koolis
 - Kodus
 - Peol
 - Tänaval
 - Proovisin, kuid ei hakanud tarvitama
 - Muu
-

13. Kas olete kokku puutunud politseiametnikuga seoses elektroonilise sigareti tarbimisega?

- Jah
- Ei

Vastata küsimustele 14-16 juhul kui vastasite küsimusele 13 jah. Kui vastasite küsimusele 13 ei, jätkake vastamist küsimusest 17.

14. Mitu korda olete politseiametnikuga kokku puutunud seoses elektroonilise sigareti tarbimisega?1 kord

- 1 kord
- 1-3 korda
- 4-6 korda
- Üle 6 korra

15. Miks puutusite kokku politseiametnikuga? Valida kõik sobivad vastused.

- Tarvitasin elektroonilist sigaretti
- Omasin elektroonilist sigaretti (näiteks kotis, taskus)
- Müüsin elektroonilisi sigarette

16. Milline oli politseiametniku tegevus Teie suhtes? Valige kõik sobivad vastused.

- Trahv
- Hoiatus
- Vestlus
- Elektrooniline sigaret võeti hoiule

- Muu
-

17. Kas olete osalenud tubakatooteid puudatavates ennetavates loengutes või tegevustes?

- Jah
- Ei

18. Vastata ainult juhul, kui vastasite eelmisele küsimusele jah. Millistes loengutes olete osalenud? Valida kõik sobivad vastused.

- Õpetaja rääkis
 - Politsei- ja Piirivalveameti loeng
 - Eesti Vähiliidu loeng
 - Endise suitsetaja loeng
 - Mõni muu loeng/tegevus/koolitus (täpsustada järgmisel real, kes viis läbi ja mis tegevus oli)
-

19. Kaks ettepanekut, kuidas ennetada alaealiste elektroonilise sigareti tarbimist.

20. Kas ja milline peaks olema politseiametniku poolne sekkumine elektroonilise sigareti kasutamisele alaealiste poolt? Põhjendage vastust.

21. Lugege läbi järgmised väited ning hinnake, kui nõus olete nendega skaalal 1-7, kus 1 on üldse pole nõus ja 7 täiesti nõus.

	Ei nõustu üldse						Nõustun täielikult
Elektroonilise sigareti tarbimine on lahe	1	2	3	4	5	6	7
Elektroonilise sigaretti kasutamine kahjustab tervist	1	2	3	4	5	6	7

Elektroonilise sigareti kasutamises pole midagi halba	1	2	3	4	5	6	7
Proovin elektroonilist sigaretti, kui mu sõber seda mulle pakub	1	2	3	4	5	6	7
Näen igapäevaselt koolis kuidas tarvitatakse elektroonilisi sigarette	1	2	3	4	5	6	7
Elektrooniliste sigarettide tarbimine on probleem	1	2	3	4	5	6	7
Pildid/hoiatused sigaretipakkidel, mis võib tervisega juhtude suitsetamisel, mõjutavad minu otsust mitte suitsetada	1	2	3	4	5	6	7

22. Lugege läbi järgmised väited tubakatoodetega seotud loengute kohta ning hinnake, kui nõus olete nendega skaalal 1-7, kus 1 on üldse pole nõus ja 7 täiesti nõus.

	Ei ole osalenud	Ei nõustu üldse						Nõustun täielikult
Loengus sain aru, et tubakatoodete tarbimine on kahjulik		1	2	3	4	5	6	7
Peale loengut lõpetasin tubakatoodete tarbimise		1	2	3	4	5	6	7
Loengus näidati fotosid/videoid, mis võib		1	2	3	4	5	6	7

juhtuda inimese tervisega tubakatooteid tarvitades								
Fotod/videod aitasid mul mõista tubakatoote kahjulikkust		1	2	3	4	5	6	7